

לשיח באמרתך

מכתבים ותשובות אשר כתב והשיב

רשכבה"ג מרן שר התורה

רבינו חיים קניבסקי זצוקללה"ה

בדיני חנוכה

ועליהם יחנו ביאורים בירורי דברים והוספות

בדרך חכמה

נתבארו ונתלבנו בעזרת החונן לאדם דעת ע"י

אברהם מאיר בלאאמו"ר הג"ר שלמה הכהן זצ"ל קפלן

ח"י כסלו תשפ"ו

בג' "נפלאותיך אשיחה"

עיה"ק ירושלים תובב"א

הכתובת:

אדריכל איליה הכהן קפלן
רח' חסידים 43/10 רמת גן
ירושלים

צילום כתי"ק של מורן זצוק"ל מתוך מכתבים ששלח למחבר

להערות והארות:

0504193684

akaplan5713@gmail.com

כל הזכויות שמורות ©

נדפס על ניר שאין בו חשש חילול שבת ח"ו

מכתב ממרן שר התורה
רבינו חיים קניבסקי זצוקללה"ה

בעזה"י סיון תשפ"א

הנה ידידנו הגרא"מ הכהן קפלן שליט"א רוצה להדפיס ספר שלם
מתשובות שהשבתי לו בכתב ובע"פ וממה שנשא ונתן על הדברים,
וראיתי שכותב יפה מאד, ובאמת הנני מכירו שנים רבות והוא ת"ח
גדול, וכבר איתמחי גברא ואיתמחי קמיעא בהדפיסו תשובות ששמע
ממו"ח זצ"ל, וכיון שאמרתי לו שלא לסמוך על הדברים למעשה, לכן
יכול להדפיס להגדיל תורה ולהאדירה, ויה"ר שיהיה לתועלת ויזכה
להרבות כבוד שמים מתוך נחת והרווחה

חיים קניבסקי

מכתב ממרן ראש הישיבה
ש"ב הגאון הגדול רבי ברוך דוב פוברסקי שליט"א

ברוך דוב פוברסקי

ישיבת פוניבז' בני ברק

בס"ד כ"ח מרחשון תשפ"ד לפ"ק

לשאר בשרי הגאון רבי אברהם מאיר הכהן קפלן שליט"א שמחתי לראות כי הינך עומד להו"ל חיבור בענייני הלכה שזכית לברר קמי' מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל והוספת להרחיב ולעטר הדברים בטוטו"ד ולאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, שזהו תכלית עסק התורה לזכות לברר הסוגיות עד לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, אשרי חלקך, ובודאי דבר זה הוא לנח"ר לאביך הגאון זצ"ל ולהבחל"ח אמך היקרה שתחי'.

ואברך בזה שתזכה להוסיף עוד כהנה וכהנה כיד ה' הטובה עליך ולזכות את הרבים בחיבורים חשובים הראויים לעלות על שולחן מלכים.

בברכה מקרב לב
ברוך דוב פוברסקי

כ"ק 131 פו זניק

מכתב מבנו חביבו של רבינו רשכבה"ג רבינו מרן זללה"ה
הגאון הגדול רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א
ומחתנא דבי נשיאה מרן הגאון הגדול רבי שרגא שטיינמאן שליט"א

הרב יצחק שאול קניבסקי שיכון חזון איש, בני ברק

ד'ס"ז שנה א"ת תשכ"ז

הנה ידידי הגאון רבי אברהם מאיר קבאן שליט"א דצמח"ס פסיק דושי
וה"ס דאמרתך וד"ס היה חקיר טורא קמיה אבאמ"ר מרן הגאון הקדוש
זללה"ה ויהי נאך אהבתו מרן דרבי מרדכי ונאך מספרין
ונאך מרדכי היטב קדוקתו אל אבאמ"ר מרן זללה"ה ביד ה' הארה עליו
זכ"ס שהמחבר שליט"א צדיק נ"ח נפ"י אצמ"א אבאמ"ר זללה"ה כן אבאמ"ר
יחזיק עליו דאמאן בקשט שיכבד אהבדו מרדכי ובהאדירה ממך נחת
דקדושה וזמא בטהרה ידידות זמן לאור דן מרן הגאון הנ"ל קנ"ד
זללה"ה

ד'תש"ז חמשה עשר אלול שנת ה'תש"ז

מה / נאך מרדכי היטב. ונאך אהבתך אהבדו מרדכי

ד'תש"ז / מרדכי

ש"ס / מרדכי

מכתב מנכדו חביבו ומקורבו של רבינו רשכבה"ג מרן זללה"ה
הגאון הצדיק רבי גדליהו הוניגסברג שליט"א

בס"ד

גדליהו הוניגסברג

בית המדרש 'שונה-הלכות'

מערב ב"ב

.....

כסלו תשס"ו

זכינו שהגאון ר' אברהם מאיר הכהן קפלן שליט"א זכה לקרבה יתירה אצל גדולי הדור בניהם מרן רבינו הגרי"ש אלישיב זצ"ל וזוכה להפיץ תורתו.

וכן זכה באופן מופלא לקרבה מיוחדת קמי מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי זצ"ל, שחיבבו והעריכו מאד, ונהנה מהגאון הנ"ל שליט"א שנו"נ עמו כאחד מחשובי הת"ח, ועכשיו זוכה להוציא "לשיח באמרתך" בעניני חנוכה שזכה לדון עם מרן שר התורה זצ"ל ותוספת מרובה למען יוכלו הצמאים לדבר ה' לרוות צימאון הגדול לתורתו של רבינו זצ"ל, ובודאי שבכך יגרום נחת רוח גדול לנשמת רבינו זצ"ל, ויתרבה תורתו בעולם, ונשאר לנו להכיר טובה להמחבר הגאון שליט"א, ושיזכה להרבות תורה מתוך בריאות ושמחה ונחת.

המאריכו צד אלא אדאליהו הוניגסברג [נכד רבינו זצ"ל]

אליהו הוניגסברג

**לעילוי נשמת
זקיננו היקרים ראשי משפחתינו**

הר"ר ישראל אייזיק ב"ר שכנא הכהן קפלן זצ"ל
מרת בילא ב"ר שלמה קרבא ע"ה

הר"ר דוד ב"ר אברהם מאיר הרשוביץ זצ"ל
מרת אסתר טויבא ב"ר משה צבי גרוסקין ע"ה

מרן הגאון רבי צבי בן הג"ר שמואל מרקוביץ זצ"ל
מרת רבקה ע"ה בת מרן הגאון רבי שבתאי יגל זצ"ל

הגאון רבי פנחס דוד בן הג"ר שמואל גריינימן זצ"ל
מרת ברכה בת הגה"צ רבי מנחם מנדל הלוי וולפא ע"ה

ת. נ. צ. ב. ה.

לזכר עולם יהיה צדיק
אדוננו אבינו מורנו ורבינו עטרת ראשינו
איש האשכולות

הגאון רבי שלמה ב"ר ישראל אייזיק הכהן זצ"ל

מנעוריו קיבל עליו עול תורה ויגע בתלמודו בישיבות טעלו פוניבו' ומיר
היווה דוגמא ומופת של עובד ה' בזריזות נפלאה
עמל ויגע בתורה בתפילה ובמוסר ודבק ברבותיו ובגדולי ישראל והלך לאורם
שמוח במצוות ודקדק בהם עד מאד בחביבות נפלאה
העמיד תלמידים הרבה מתוך אהבה ומסירות בישיבות "אש התורה" ו"אור אברהם"
הצטיין מאד במצות כיבוד אב ואם
עסק בצדקה ובגמילות חסדים בשלימות ובהצנע לכת
כיתת רגליו לכלכל אלפי משפחות ולהביא שמחה לביתם
זכה להחדיר בכלל ישראל את חשיבות שמירת הלשון ובין אדם לחבירו
חינך את צאצאיו בחכמה ובתבונה מתוך שמחה ודאג לכל צרכיהם
מצות נר חנוכה היתה חביבה עליו עד מאד
והיה רגיל וזהיר בה בכל פרטיה ודקדוקיה

עלה בסערה השמימה במיתת נשיקה עת עמדו בתפילה
ביום שני לסדר "אמור אל הכהנים" א' לחודש אייר תשפ"ב
ת.נ.צ.ב.ה.

תוכן הענינים

הקדמה

אז אגמור בשיר מזמור א

דברי מספד לאחר סילוקו של מרן רבינו זללה"ה

טוב עין הוא יבורך - הוא יברך ה

דיני חנוכה

הדלקת נר חנוכה מפני החשד בזמן הזה יא

הטבלת כוסיות של נרות חנוכה יב

לישון יחידי בבית שדלוק בו נר חנוכה טו

בנות שהגיעו לחינוך לענין נר חנוכה כה

דעת החזו"א במקום הדלקת נר חנוכה בבחור ישיבה במוצ"ש כז

דעת החזו"א במקום הדלקת נר חנוכה בבחור ישיבה כח

מקום הדלקת נר חנוכה בבחור ישיבה שאינו לן בישיבה לא

שמן הנותר מנרות חנוכה לשריפת חמץ לג

לדלג על הניסים בתפילה בשביל לענות בקדושה לז

לדלג על הניסים בתפילה בשביל לישא כפים לח

לדלג על הניסים בשביל לסיים שמו"ע עד שקיעה"ח לט

הטעם שאין מדלגין בתפילה לט

שכח על הניסים בשבת אם אומר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וכו' מ

בעל הניסים אין מזכירין נפלאות ובהרחמן הוא יעשה לנו ניסים מזכירין

נפלאות מג

לפ"ד רבינו בטעמא דקרא מדוע אומרים על הניסים כל ח' ימי חנוכה מז

"היכל" הכל בכלל מט

לכאורה גם "חצר" הכל בכלל נג

"היכל" הכל בכלל מקורו הוא ברמב"ם נד

מדוע רק בחנוכה מודים ומשבחים על שאר ניסים וגלויות נה

אז אגמור בשיר מזמור

אודה ה' בכל לבב בסוד ישרים ועדה, שזיכני להתקרב אל קודש הקדשים, הלא הוא מורי ורבי רשכבה"ג מרן שר התורה הגאון רבי חיים קניבסקי זללה"ה, אשר קרבני בקירבה יתירה בשלושים שנה, ופינה מזמנו היקר והקדיש עבורי זמן זמנים טובא להשיב על שאלותי בכתב ובעל פה, בשמחה ובסבר פנים יפות, בסבלנות ובישוב הדעת. ובס"ד במשך השנים נקבצו תחת ידי שלל רב, כמה וכמה מאות מתשובותיו בכתב ובעל פה, והתחלתי לסדר הדברים לפי עניניהם לאחר הדיוק בלשונותיו של רבינו ובירור דבריו, וכן השוואתם לספרים אחרים בהם נדפסו מתשובותיו באותם הענינים, ודברי תורה של רבינו פרים ורבים.

ולאחר שזכייתי לסדר שני חלקים מדיני אורח חיים, דיני תפילת שחרית ונשיאת כפים, ודיני בין המצרים ותשעה באב בתוספת הערות וביאורים בדברי רבינו כדרכה של תורה, הנני זוכה כעת לסדר חלק נוסף בדיני חנוכה, והוא החיבור אשר לפנינו, תשובותיו של רבינו בתוספת מרובה של ביאורים והערות, והוא נפלא לראות איך שרבינו דקדק בדבריו הקצרים, וכמה יש ללמוד מכל תיבה ותיבה, והכל מיוסד על דברי חז"ל הקדושים ורבותינו הראשונים והאחרונים. ואקוה בעז"ה שימצאו הדברים חן בעיני הלומדים.

שם החיבור נקרא "לשיח באמרתך" בו רמוזים שמותי ושמותיו של רבינו. וכן עשה"כ "קדמו עיני אשמורות לשיח באמרתך" (תהלים קי"ט קמ"ח), שאמרו אדוננו דוד המלך ע"ה על עצמו, שהיה קם קודם כמה אשמורות בלילה ועוסק בתורה ובשירות ותשבחות עד הבוקר, כך נהג רבינו במשך עשרות שנים שהיה קם בערך בשלוש בלילה, נוטל ידי ומברך ברכה"ת, ואח"כ לומד קבלה ואת ה"חובות" עד התפילה.

לפני כמה שנים שאלתי את רבינו אם הוא נותן לי את רשותו להדפיס את התשובות שהשיב לי, ואמר שהוא נותן רשות, שוב שאלתי את רבינו איך לקרוא את שם החיבור, רבינו חשב כמה רגעים ואמר שאקרא לזה "שלא לסמוך על זה", וידוע כמה רבינו הדגיש לשואלים ולמדפיסים שלא יסמכו על דבריו להלכה. ולכן את ההערות וביאורים קראתי בשם "בדרך חכמה" שזה עולה בגי' "שלא לסמוך על זה", מה גם ש"דרך חכמה" הוא השם של ספרו של רבינו על הרמב"ם סדר עבודה כידוע.

כאן המקום להביע את תודתי לבנו של רבינו מרן זללה"ה שהיה מסור אליו במסירות אין קץ, הגאון הגדול רבי יצחק שאול שליט"א אשר סייע להעביר השאלות לרבינו ולהעתיק התשובות ולשולחם, והיה מסייע לי ולמשפחתי להתקרב אל הקודש יחד עם בנו ידידי הרה"ג ר' יעקב ישראל שליט"א, הכל בשמחה ובמאור פנים. כן אודה בזה לידידי נכד רבינו הרה"ג ר' אריה בן הגראי"ש קניבסקי שליט"א שהיה לי לעזר רב להכנס אל הקודש פנימה וליהנות מזיו תורתו של רבינו. וכן להגה"צ רבי גדליה הוניגסברג שליט"א רב קהילת "שונה הלכות" ב"ב, שבזכות רוב טובו וחסדו זכינו להיות סמוכים על שולחן רבינו ולשאוב מבאר תורתו. וגם לרבות את מקורבו המסור מאד של רבינו הרה"ג ר' מנחם הבלין שליט"א אשר במאור פניו ובטוב לבו היה לי לעזר רב בבירור ודיוק מכתביו של רבינו. יזכו כולם להצלחה וס"ד גדולה בכל מעשיהם ולנחת דקדושה מכל יוצ"ח.

עוד אזכיר בזה לברכה את ידידי הדגולים הרבנים הגאונים שליט"א, רבני "קו דרך אמונה", הקו הנפלא המרבה תורה בישראל מתוך דיבוק חברים בעיונה של תורה והלכה, ובאהבת חסד ועין טובה ללא גבול ומידה, אשר אני זוכה מידי שבוע למסור שם שיעור קצר בתורת רבינו, והרבה מההערות והביאורים המובאים בחיבור זה הם בזכות הקו הזה. הודאה מיוחדת לראש הקו ומעמידה מתוך מסירות יומם ולילה, הר"ר אליהו שניידר שליט"א בן הגאון הגרמ"י שניידר שליט"א נשיא הקו, ויה"ר שנזכה יחד עוד רבות בשנים להגדיל תורה ולהאדירה מתוך שמחה נחת והרחבת הדעת.

ברכות עד בלי די לאמי מורתי הרבנית הצדקנית תחי', העומדת בעוז ותעצומות מתוך אמונה תמימה ובטחון חזק באבינו שבשמים, בראש משפחתנו ומכה על קדקדינו תמיד ואומרת לנו גדל, היא תבלחט"א זכתה לשמש את גדולי ישראל זיע"א בדור הקודם ולהעביר את המסורת הצרופה לדורות הבאים יחד עם אבינו מורינו זצ"ל, וזכו להרבות בכלל ישראל תורה וחסד וזיכוי הרבים באופן שאין לשער, וזכו להעמיד שבט בישראל של תלמידי חכמים מרביצי תורה ומזכי הרבים. והם הושיבוני בין ברכי תלמידי חכמים, להתקרב אליהם להתחמם לאורם ולצקת מים על ידם. יתן ה' שתאריך ימים על ממלכתה מתוך בריאות הגוף והנפש, שמחה ונחת מכל יוצאי חלציה כ"י.

בערגה אזכיר את עבודת הקודש של אאמו"ר זצ"ל בימי החנוכה, אשר מלבד בקיאותו הנפלאה בדיני חנוכה והלכותיה בכל פרטיה ודקדוקיה, ואף היה מוסר שיעורים לתלמידיו בענינים אלו, מצות נר חנוכה היתה חביבה עליו עד מאד, והידר במצוה זו עד לאחת, היה מדליק בשמן זית המובחר ביותר, ובפתילות המובחרים שהיה מטיבם מבעוד מועד, והנרות היו דולקות עד שעה מאוחרת מאד. היה מסדר את הנרות בסדר מיוחד במינו, כאשר הריווח בין הנרות היה בדיוק נפלא, ואף הרווחים בין שאר

מנורות בני הבית היו מדוייקים להפליא בהיכר מיוחד ביניהם ע"י שמשים גדולים ויפים, וכל המעמידים של הנרות עטופים בנייר מיוחד לכבוד המצוה, הכל עמד על תילו ברוב פאר והדר, וגם טרח ובדק שיהיה היכר גדול להעוברים והשבים, והם יראו היטב את הנרות, ולא עוד אלא שהיה מחשיך את מקום הדלקת הנרות בבית, למען תהיה פרסומי ניסא למהדרין מן המהדרין. וכיון שהיו לו ספיקות במקום הדלקת הנרות, זכה שמורו ורבו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בא לביתו להורות לו היכן מקום ההדלקה ובהוראה נדירה שידליק בברכה בחלון וידליק גם בפתח הבניין. וכך היה עומד בחרדת קודש מוכן ומזומן לקיים את המצוה כמה רגעים קודם לזמן ההדלקה כשנרו בידו, בשביל לדייק כמה שאפשר בקיום המצוה בזמנה. אשרי העם שככה לו.

ברכת ה' למע"כ מו"ח הג"ר יצחק מרקוביץ שליט"א וחמותי תחי', שזוכים עשרות בשנים במסירות גדולה לסייע בהחזקת ישיבת "תושיה תפרח" המעטירה, ודואגים תמיד לעמלי התורה מתוך אהבה והערכה, המסורים לנו עד מאד בכל הזמנים והעתים. שיזכו להמשיך במעשיהם הגדולים ונחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם כ"י מתוך בריאות הגוף והנפש.

ברכתי מעומק הלב לנו"ב מנב"ת רעיתי החשובה והצדקנית מרת אהובה תחי', המסירה ממני את כל עול הבית למען אוכל לשקוד על דלתי התורה ומגדלת את צאצאינו בחכמה, בתבונה יתירה ובאהבה, בתפילה שנזכה להמשיך ולהתעלות בעבודת השי"ת, וכל צאצאינו וצאצאי צאצאינו שיחי' יהיו גדולי תורה תלמידי חכמים ויראי ה' באמת ובתמים, מתוך נחת אושר ושמחה תמיד.

ברכת כהן באהבה רבה שלוחה בזה לליבם של ישראל, עמוד התפילה, פועל הישועות, מורינו ורבינו מרן הגאון הצדיק רבי אברהם אבא קליינרמן שליט"א, הנושא את משפחתנו שיחי' כאשר ישא האומן את היונק באהבה אין קץ, אשר באמונתו החושית ובבטחונו החזק זוכה לניסים גדולים בגופו ובנפשו, ישלח השי"ת דברו וירפאהו וישוב לאיתנו הראשון בעבודת הקודש, וימשיך להשפיע שפע גדול של תורה ומוסר, אמונה וקדושה, ומידות טובות ונאצלות, ברכות וישועות על כל המסתופפים בצילו ועל כל כלל ישראל, ויזכה יחד עם רעיתו הרבנית הצדקנית תחי' לרוות נחת דקדושה מכל משפחתו החשובה והרוממה שיחי' כ"י, ואך טוב וחסד ירדפום כל הימים.

טרם אכלה לדבר, אודה בזאת לידידי הדגול, מזכה הרבים הגדול, הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, רב ומו"צ בעיר רחובות, מח"ס המפורסמים "פרדס יוסף החדש" על המועדים ו"גם אני אודך", ושא"ס חשובים, אשר בטוב לבו ועינו הטובה סייע בידי בסיוע נכבד להוצאת חיבור זה לאור עולם, בברכה שימשיך להגדיל תורה ולהאדירה מתוך נחת והרחבה והצלחה מרובה.

בשנה האחרונה, כולנו יושבי ארץ ישראל עדים לניסים גלויים ממש, כאשר אומות העולם ניסו להשמידנו בכל מיני אופנים, והקדוש ברוך הוא הצילנו מידם, וראו בחוש איך שאבינו שבשמים שומר עלינו מכל פגע ומשחית. ולכן בימי הלל והודאה שאנו נמצאים בפתחם אז אגמור בשיר מזמור, ומודים אנחנו לך על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועותיך. ואפיל תחינתי: שומר ישראל שמור שארית ישראל ואל יאבד ישראל האומרים שמע ישראל. ונזכה כבר במהרה דידן לבוא לדביר ביתך, להיכלך למקדשך ולחצרות קדשך, ולראות עבודת בית המקדש ע"י כהניך הקדושים בשמחת עולם, בביאת משיח צדקנו בב"א.

הנותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד

אברהם מאיר באאמו"ר הגה"צ רבי שלמה הכהן זצ"ל קפלן

ערב חנוכה תשפ"ו

דברי מספד שאמרתי לאחר סילוקו של מרן רבינו זללה"ה

טוב עין הוא יבורך – הוא יברך

מרן רבינו הגדול זצוק"ל זיע"א לימד את הדור כולו שאפשר להיות מזכה הרבים גדול ובעל חסד נפלא, והכל מתוך התורה בעצמה. כמה זיכה רבינו זצוק"ל את הדור בספריו הרבים בכל מקצועות התורה ממש, כמעט לא הניח דבר שאין לו ע"ז איזה חיבור, החל מהערות ע"ס המסכתות ומפרשי הש"ס, פירושיו על הירושלמי ומסכתות קטנות, חיבורו הגדול והעמוק דרך אמונה על הרמב"ם זרעים, וכלה בספריו שונה הלכות, טעמא דקרא על התורה, ספר המוסר ארחות יושר וביאוריו בתורת הח"ן. הכל היה מתוך עמל ויגיעה עצומה מנערותו ועד זקנותו ממש ללא הרף, בצניעות ובפשטות מופלאה כאחד מאברכי כולל חזון איש.

כמה היה מזרז אחרים לחבר חיבורים ולכתוב ספרים, כל פעם שהייתי מביא לפניו איזה חיבור שחיברתי, היה יושב וקורא ומעביר עיניו על הדברים, ואז משבח את הדברים וכמה הוא נהנה לקרוא בספר, כמה פעמים אמר לי מעצמו שהוא נהנה מהספרים שלי וקורא בהם. היה פעם שבאתי אצלו סמוך ונראה לשנת השביעית, שאל אותי הרב: על שביעית כתבת !? שאלתי אותו האם צריך לכתוב ע"ז ? השיב לי בודאי שצריך, ואז נתן לי הוראות מה ללמוד במסכת זו, את הרמב"ם והחזו"א, ולהוציא ספר. הלואי שאזכה לכך בקרוב. ופעם אמר לי רבינו זצוק"ל שגם אם כתיבת ספר לוקחת זמן רב אין לחשוש מביטול תורה.

לפני כמה שנים בתחילת זמן חורפי הייתי אצל רבינו זצוק"ל זצ"ל עם בני נ"ו, רבינו זצוק"ל שאל אותו מה הוא לומד, הבן אמר לו שהוא לומד יבמות,

ואז ממש אורו עיניו של הרב, ואמר לבני: זו מסכתא יפה תכתוב על זה, שאלתי את רבינו זצוק"ל אם הוא יכתוב ע"ז האם רבינו זצוק"ל יכתוב לו מכתב ברכה, השיב רבינו זצוק"ל שאם זה יהיה טוב, הוא יכתוב, ואכן באותו זמן חורף הבן עמל ויגע במסכת יבמות והעלה על הכתב הערות וחידושים על שני הפרקים הראשונים ביבמות, עד שמזה יצא לאור עולם חיבור נפלא, וזכינו בס"ד שרבינו זצוק"ל צירף את ברכתו בחתימת כתי"ק למכתב ברכה שכתב חתנו שליט"א.

כאשר אחד מבניי נ"י רצה לעשות הכנה דרבה לקראת הבר מצוה, הסתפק האם ללמוד מסכת של גמרא או סדר משניות, ולסיים בסעודת הבר מצוה, שאלתי את רבינו זצוק"ל מאי עדיף טפי, והשיב רבינו זצוק"ל שילמד את שניהם, ואם הוא ירצה הוא יוכל.

וכך חינך רבינו זצוק"ל לעסוק בזיכוי הרבים רק דרך לימוד התורה. הייתי פעם אצל רבינו זצוק"ל עם אברך ששאל את רבינו זצוק"ל: אברך שיושב ולומד טוב, אבל הוא מרגיש שיש לו שייכות קצת לענינים של קירוב וחינוך, האם יש ענין שיקצה חלק מהזמן שלו לזה. ורבינו זצוק"ל השיב: יותר טוב שישב וילמד, בתורה כלול הכל. ורק כאשר שאל האברך שהוא לומד עם מישהו רחוק בשביל לקרב אותו, אמר רבינו זצוק"ל שללמוד עם מישהו זה אפשרי. ואותו אברך חזר ושאל את רבינו זצוק"ל, האם אפילו חלק מהזמן שלא יקדיש לקירוב. והשיב רבינו זצוק"ל: רק בעניני תורה הוא יכול.

הנה ידוע ומפורסם לכולם כמה עסק רבינו זצוק"ל עשרות בשנים בתשובות שהשיב ברבבות אלפי מכתבים לכל השואלים בכל קצוות תבל, לא יאומן כי יסופר, היה לו סדר מיוחד בכל ערב לכתיבת התשובות. לפני כט"ו שנה שאלתי את רבינו זצוק"ל מדוע הוא כותב בהרבה מכתבים "כשתהיה בב"ב תכנס", אמר לי רבינו זצוק"ל שהוא מקבל כשישים מכתבים ביום, ומפני ריבוי המכתבים אזי אם התשובה טעונה ביאור ואריכות או שהשאלה אינה מובנת, הוא כותב להיכנס. ובפעם אחרת אמר לי רבינו זצוק"ל כשבת שחוק על פניו "תשעים אחוז לא באים". וכמובן שבמשך השנים המכתבים נתרבו הרבה יותר.

באהד הפעמים שכתב לי רבינו זצוק"ל "תכנס", היה זה בנוגע לשאלה ששאלתי על מש"כ בספרו דרך אמונה, ולכן קבעתי עם הנכד שאבוא מירושלים עם החברותא ללבן את הדברים עם רבינו זצוק"ל, כאשר הגענו לבית רבינו זצוק"ל, היה זה ביום חם של קיץ לאחר מנחה, ובאמצע הקבלת קהל רבינו זצוק"ל נרדם, כל הציבור התפזר וחשבנו שהגענו לריק ונשוב ריקם, אך הנכד שידע שטרחנו והגענו מרחוק, סיכם עם הנכד התורן יותר מאוחר שיקרא לנו כאשר הרב יתעורר ונוכל ללבן עמו את הדברים, וכך הוה, שרבינו זצוק"ל המתין לנו שנבוא, וכאן המקום להזכיר את הרבנית הצדקנית אשת חבר ע"ה, שכאשר באנו לבית וישבה בפתח, אמרה לנו שהיא כ"כ שמחה שאנחנו מספיקים לדבר עם הרב, והוסיפה שהרב מחכה לנו ולא עולה עדיין לקומה העליונה לסדריו בשביל שיוכל להשיב על שאלתינו, וכך זכינו לישיב עם רבינו זצוק"ל במשך כרבע שעה וללבן את דבריו בספר דרך אמונה, ונתן לנו מזמנו היקר מאד למען יתבררו הדברים.

מלבד הזיכוי הרבים והרבצת התורה שהיה במכתבים, היה משמח אנשים בזה, כל פעם שזכינו לקבל מכתב בדואר, היה זה יום שמחה בבית וכל בני הבית מגדול ועד קטן צהלו והתרגשו ממש בקריאות "הגיע מכתב מר' חיים". כמו"כ כמעט בכל פעם שהייתי פוגש את רבינו זצוק"ל בהזדמנויות שונות והייתי אומר לו את שמי ושאיני שולח לו מכתבים, "היה אומר לי לכהנים אני כותב הראשון" מחמת מצות וקדשתו.

מעבר לזה יצאו לאור כבר עשרות חיבורים מהמכתבים הרבים שרבינו זצוק"ל כתב, ובכל חיבור מכח דברי רבינו זצוק"ל, דברי התורה פרים ורבים ומסתעפים בכל חלקי התורה, עד שכמדומה שלא זכה אף אחד אף פעם לריבוי תורה בסדר גודל כזה.

וכאן הבן שואל, בזכות מה זכה רבינו לזיכוי הרבים עצום חובק עולם שאין לתאר, ולא זו בלבד אלא שהזיכוי הרבים שלו הוא בתוך דברי התורה ובפרט בדברי תורתו של עצמו, מה הסוד.

ונראה שזכה לכך מחמת ה"טוב עין" שלו, ועל פי דברי הגמ' בנדרים (ל"ח א'): אמר רבי יוסי ב"ר חנינא לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו, שנאמר

כתב לך פסל לך, מה פסולתן שלך אף כתבן שלך, משה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל ועליו הכתוב אומר טוב עין הוא יבורך וגו'. הרי מפורש שמשה רבינו שנהג בטובת עין ונתן את התורה לישראל [ומבואר שם להלן שמדובר בפלפולה של תורה], בזכות זה הוא התברך.

ונראה שלכן זכה רבינו זצוק"ל לברכה עצומה כזו, כיון שנהג עם הציבור בטובת עין שאין לה קץ ושיעור, והטובת עין של רבינו זצוק"ל היה בעיקר ע"י לימוד התורה בעצמה ובמיוחד ע"י דברי תורתו שכ"כ השקיע בה. רבינו זצוק"ל הקדיש שעות ארוכות בכל יום לטובת הציבור, הן בכתיבת רבבות אלפי התשובות כאשר כמעט מעולם לא השיב פני הכותבים ריקם, תמיד השיב אם בארוכה אם בקצרה, והיה אומר שהוא משיב אפילו על שאלות פשוטות של צעירים, כיון שזה מחזק אותם ומעלה אותם בלימוד התורה, הן בנתינת רשות לכל דכפין להדפיס ולפרסם את התשובות ברבים [ורק שלא יסמכו ע"ז להלכה], הן בנתינת הרבה מכתביו שכתב לעצמו בספר הזכרונות ממרן החזו"א זללה"ה לתלמידי חכמים שידפיסו בראש ספריהם, הן בקבלת קהל כאשר התדפקו על דלתות ביתו אלפי אלפי אנשים כמה וכמה שעות בכל יום, לברכה לעצה ולתושיה, באופן שיהא לכל אחד הרגשה טובה והיה ממש משמח את הלבבות ומפיח רוח חדשה בקרב שבורי לב, היה מתיחס באופן אישי ובחיבה יתירה לכל אדם בכל גיל ואפילו לילדים קטנים.

כמעט בכל פעם שהייתי בא לרבינו זצוק"ל היה קורא בקול "פסיק רישא ולא ימות", וכוונתו היתה לשם חיבורי "פסיק ריש"א" [תשובות ופסקים מחמיו מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל, ורבינו זצוק"ל נהנה מחיבור עד מאד], וכאשר הייתי אומר לרבינו זצוק"ל שיברכני, היה אומר לי ש"פסיק רישא ולא ימות" זה הברכה. וכך היה אומר מילי דשמחה לכל אחד ואחד. כמה פעמים הגעתי אל רבינו זצוק"ל וקודם צאתי אמרתי לו שאני רוצה לברכו בברכת כהנים, ורבינו זצוק"ל הסכים ונהנה, כאשר סיימתי לברכו אמר לי בזה הלשון: "גם אני רוצה לברך, ברוך שפטרני", והיה ממש צוחק ונהנה מזה. ומי שנוהג בעין טובה הוא הזוכה לברכה, וכך חיבוריו ומכתביו של רבינו זצוק"ל נתברכו ותורתו מתרחבת והולכת ללא גבול ומידה.

ויש להוסיף שלכן זכה רבינו זצוק"ל שברכותיו נתקיימו כידוע, שהרי כתוב במדרש תנחומא (פר' וזאת הברכה) על הפסוק טוב עין הוא יבורך, וז"ל: יבא משה שעניו יפות לברכן הוא יברך את ישראל, ועליו אמר שלמה טוב עין הוא יבורך, אל תהי קורא יבורך אלא יברך, טוב עין זה משה רבינו שעניו יפות לברך את ישראל שברכן ארבע ברכות. ע"כ. הרי מפורש בדברי חז"ל שלמדנו ממשה רבינו שהטוב עין לא רק שהוא מבורך אלא הוא גם יברך, דהיינו שניתן לו כח הברכה, ורבינו זצוק"ל שנהג בטובת עין יפה ורחבה עם כל אחד ואחד וכמו שזכרנו, זכה שניתן לו כח הברכה ולכן נתקיימו ברכותיו אצל רבבות אלפי ישראל.

יה"ר שנזכה ללכת בדרכיו של רבינו זצוק"ל ולקחת משהו מכל האוצרות המלאים המסולאים בפז שהשאיר רבינו זצוק"ל אחריו ברכה, וכידוע שבשעת פטירת אדם גדול מעלותיו נעשים הפקר לכל, וכל אחד יכול לזכות במעלות אלו. ורבינו זצוק"ל ימליץ טוב בעדינו ובעד כל עם ישראל הזקוקים לכ"כ הרבה ישועות ורחמים גדולים. ונזכה בקרוב לתחיית המתים בביאת משיח צדקינו בב"א.

דיני חנוכה

הדלקת נר חנוכה מפני החשד בזמן הזה

שאלה: מי שדר בבית שהי' לו פתח אחד ושם מדליק נר חנוכה, ואח"כ פתח עוד פתח בצד אחר של הבית, האם צריך להדליק גם בפתח השני משום חשד.

תשובה: בלי ברכה א. (י"ג אדר א' תשע"ו)

בדרך חכמה

א. **מבואר** דרבינו סבר שיש דין הדלקה מפני החשד גם בזה"ז, אע"פ שבזמנינו מדליקים במקומות שונים ובזמנים שונים. וכך הובא גם בס' מועדי הגר"ח (ח"א עמ' רס"ד) שנשאל רבינו: אם בזה"ז צריך להדליק נר חנוכה משום חשד. והשיב: כן. ע"כ. וכן הובא בס' אור ישראל (עמ' רט"ו) שכ"כ לו רבינו. ורבינו בספר הזכרונות (סי' ל"ב אות י"ד) כתב בשם החזו"א שיש דין הדלקה מפני החשד בזה"ז, וכאשר נשוי נוסע לחמיו לשבת חנוכה יבקש לאחר שידליק נר חנוכה בביתו ג"כ בלי ברכה מפני מראית העין, ובס' ארחות רבינו (ח"ג עמ' קנ"ו) מובא שכך הורה החזו"א לרבינו, ועי"ש שהחזו"א הסתפק האם הגפת התריסים בבית ועי"ז יראו אנשים שאין דרים שם, אם מהני או לא, [זה חידוש גדול, ובאמת רבינו כתב בספר הזכרונות וצע"ק, ועי"ש בהערות מה שביארו בזה]. ובס' ארחות רבינו (שם עמ' קכ"ד) הובא שגם הקה"י סבר שיש דין הדלקה מפני החשד בזה"ז, ולכן הדליק בביתו בשני פתחים. אבל בס' חוט שני (עמ' שט"ו) הובא שיטת הגר"נ קרליץ זצ"ל דרך בזמן הגמרא וכדו' שכולם הדליקו באותו הזמן ובאותו המקום, איכא דין הדלקה מפני החשד, אבל בזמננו שיש הרבה מקומות הראויים להדלקה, זה בחלון, זה בפתח הבית וזה במרפסת, אין דין הדלקה מפני החשד. וכן הובא בקובץ מבית לוי (ח"י עמ' ה' ס"ט) בשם הגר"ש וואזנר זצ"ל, וכ"ה בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' רט"ו אות ו') להגר"מ שטרנבוך שליט"א. ובס' הליכות שלמה (עמ' רס"ז) הובא שאע"פ שהגרש"ז אויערבאך זצ"ל הורה שבזה"ז אין דין הדלקה מפני החשד, מ"מ הוא בעצמו הדליק בביתו בשני הפתחים, וכתב שם שהוא משום מעשה שהיה, שהקיש עובר אורח על אותה דלת,

הטבלת כוסיות של נרות חנוכה

שאלה: האם צריך להטביל את הכוסיות שמשתמשים לנרות חנוכה.

תשובה: אם לא יועיל לא יזיק¹. (י"ט סיון תשע"ד)

בדרך חכמה

שהביא בס' פניני חנוכה (פ"ז) בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וז"ל: רבינו (שליט"א) מהדר להדליק בשמן זית הראוי לאכילה, ועשוי בכבישה קרה. והדגיש רבינו: כל הנידון בזה הוא רק להידור, אבל מן הדין הכל כשר, שהרי (תרע"ג א') כל השמנים כשרים לנר חנוכה, ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר, והיינו מפני שהוא דומיא דמנורה שבו נעשה הנס (דרכי משה תרע"ג א'). ולהידור זה צריך שיהיה, א. ראוי לאכילה. ב. לא מבושל (כבישה קרה). ועי"ש עוד מה שהביא בזה. וא"כ לפ"ז בעי' נמי שהכלי שהשמן מונח בו יהא ראוי לדברי אכילה, ולכן צריך להטבילין.

וכך ראיתי בס' מועדי הגר"ח (ח"א עמ' עד"ר) שרבינו נקט טעם זה, שאלה: אם אין לו כלי לנר חנוכה אלא כלי שלא הטבל אם אפשר להדליק בו. והשיב רבינו: להמחמירים שלא להדליק בכלי שאין ראוי לביהמ"ק ה"ה כלי שלא הוטבל אין ראוי לכתחילה כמ"ש ביו"ד ק"כ ט"ז. ע"כ.

אלא דאם זה הטעם, הרי יש בזה חידוש גדול, דהלא השמן הניתן בכוסיות שאינן טבולות אינו נאסר באכילה,

ושאל מפני מה לא הדליקו נר חנוכה, אולם הדליק שם נר אחד בלבד.

ובדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, בס' הלכות חג בחג הובא בשמו, שבזה"ז אין דין הדלקה מפני החשד. מאידך בס' אשרי האיש (פלה"ס"ו) הובא בשמו, שבשנים האחרונות שהחזירו עטרה ליושנה להדליק בחוץ יש דין הדלקה מפני החשד רק בפתח ולא בחלון, עי"ש.

ב. מזה נראה דרבינו סובר שא"צ להטביל את הכוסיות. מאידך ראיתי בס' אור ישראל (פ"ג הערה 152) שהביא מהקונ' גם אני אודך (עמ' י"ג שאלה נ"א) שכתב בשם רבינו, שאם לא יטבלנו הרי אין ראוי להשתמש בו אוכלין, וי"א שצריך שיהא השמן ראוי לאכילה. וכן שמעתי ממרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שצריך להטביל את הכוסיות של נרות חנוכה. והבאתי זאת בס' פסיק ריש"א (מועדים חנוכה). ויל"ד בטעמא דמילתא.

ולכאורה היה נראה דהטעם הוא משום דראוי להדר שהשמן יהא ראוי לאכילה דומיא דמנורה דביהמ"ק, וכמו

בדרך חכמה

וכמש"כ הבה"ל (סי' שכ"ג ד"ה מותר), וא"כ מהכ"ת לאסור את השמן להדליק נר חנוכה. ואלא מאי נימא דכיון שיש דין לכתחילה שלא להשתמש בכלי שאינו טבול, משו"ה יש גם חיסרון בשמן הניתן בתוכו דלכתחילה אסור ליתן שם את השמן, זה אינו מסתבר כיון דסו"ס אין חיסרון בעצם השמן אלא רק בכלי, וגם יכול ליתן את השמן בכוס אחר שטבול ולשתותו ממנו. וביותר יש להוכיח שאין זה טעמו של מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, דמיד לאחר שהשיב על נר חנוכה שאלוהו האם צריך להטביל גם את הכוסיות של נרות שבת, והשיב שגם אותם צריך להטביל, ושם הרי בודאי שאין חיסרון בשמן דלענין נרות שבת א"צ שיהיו ראויים לאכילה כמו במקדש.

שו"ר בקובץ יחלק שלל (גליון ב') בשם הגר"א נבנצל שליט"א וז"ל: יל"ע אם אפשר להדליק בכוסיות שאינם טבולים, להניי שיטות דסברי שבעינן להדליק נר חנוכה רק בשמן שהוא מן המותר בפיק, [עי' בשד"ח מערכת חנוכה שהאריך בהניי שיטות], א"כ אם הכוסיות אינם טבולות, אסור לשתות את השמן ואי"ז מן המותר בפיק, וצ"ע דלא שמענו מי שיקפיד בזה, ויש לדון אי יהני מה שיכול ליתנם בכוס אחר טבול.

ובאמת בס' אור ישראל הנ"ל הוסיף, שאמר לו מחבר הקונ' גם אני

אודך, שאח"כ כתב לו רבינו וז"ל: כתבתי לך בהל' חנוכה שאין להדליק בכוסות שלא נטבלו, ואע"פ שצידדתי כן אין האמת כן, וכשרים להדליק ויש לתקנו. ע"כ. והיינו דרבינו חזר בו, וזהו אשר השיב לי כאן.

אך עדיין יש לבאר את טעמו של מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהורה לטבול את הכוסיות. ונראה לבאר את טעמו לפמש"כ בשו"ת פרי אליהו להגר"א זלאטניק זצ"ל (ח"ג סי' כ"ה) דצריך להטביל את הכוסות של נרות שבת וחנוכה או של ביהכ"נ ואסור להדליק בהם קודם טבילה בכדי להוציאן מטומאת עכו"ם ולהכניסן לקדושת ישראל, שהרי בשו"ע (או"ח סי' קנ"ד סי"ב) כתב דעכבר שנמצא בשמן אם הוא מאוס אסור להדליק בו בביהכ"נ, והמ"ב שם (סק"ג) כתב דה"ה לשאר הדלקה של מצוה כגון נר שבת וחנוכה ומשום הקריבהו נא לפחתך, וה"ה בנידון דידן דיש בכוסות טומאת עכו"ם קודם שיטבילנו, לכן אין להשתמש בהם קודם טבילה. וא"כ הוראת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל אינה מצד השמן אלא מצד הכלי. וכן ראיתי מובא שבשו"ת באר שרים (ח"ו סי' נ"ג אות ו') כתב שנראה שיש מקום להדר ולהטביל הכוסות טרם ההשתמשות בהם לנר חנוכה. אולם גם בזה יל"ע מכמה סיבות, חדא, דבגמ' ע"ז (ע"ה ב') מבו' שהחייב טבילה הוא בכלי סעודה שמשמש בהם, והכא לאו כלי סעודה נינהו, ואם אינם כלי

בדרך חכמה

להדלקה אינם טעונים טבילה אע"פ שראויים להשתמש בהם לשתייה, [שמעתי מהגר"ח קניבסקי (שליט"א) וכ"ה בס' טבילת כלים פ"ד הערה ו' ע"ש]. אבל אם דעתו להשתמש בהם גם לשתייה י"א שאסור להשתמש בהם אפי' להדלקה עד שיטבילם [עי' דרכי תשובה יו"ד סי' ק"כ סקל"ט בשם ס' גנוזי המלך]. ע"כ.

אלא דהנה כוסיות אלו רוב תשימשן הוא לנר חנוכה ורק מיעוט השימוש בהם הוא לסעודה, ודבר זה שנוי במחלוקת, דדעת הפרי תואר (סי' ק"כ ס"ק י"א) שבכה"ג צריכים טבילה כדין, ואילו דעת הפר"ח (שם ס"ק י"ט) הוא דאינם צריכים טבילה, ולפי"ז גם אם יטבילו את הכוסיות אבל מספק בודאי אין לברך על הטבילה. ובכלל, דוחק הוא לומר שמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל סבר שמשתמשים עם הכוסיות גם לשתייה.

עוד יש לבאר בהוראת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל עפ"י מש"כ המהרש"ל ביש"ש (ביצה פ"א סי"ט), דאסור להשהות כלים החייבין בטבילה שמא ישתמשו בהם ללא טבילה, וא"כ צריך להטביל את הכוסיות של נר חנוכה כיון שהם ראויין לשתייה ואסור להשהות את הכוסיות ללא טבילה שמא יבוא לשותות בהם. אלא דמדברי מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל לא משמע כן. ועוד, דבכה"ל הנ"ל כתב דאין איסור להשהות את הכלים אם אינו עומד להשתמש בהם עכשיו, וא"צ

סעודה מסתבר שגם אין עליהם טומאת עכו"ם. ועוד, דמצינו בשו"ע (יו"ד סי' ק"כ ס"ה) בשם המרדכי דסכין של שחיטה א"צ להטבילו דלא חשיב כלי סעודה כמב' בנו"כ שם, ואם נימא דלענין הדלקת נרות של מצוה מיקרי ביזוי מצוה בכלים שאינם טבולים, הרי גם לענין שחיטה היה זה צריך להיות ביזוי מצוה, ושם הרי זו מצוה דאורייתא דזבחת ואכלת. ועוד, דלכאורה אי"ז דומה לההיא דעכבר שנמצא בשמן, דשם הוא מיאוס גדול בשמן מחמת העכבר שנפל לתוכו והוי ביזוי מצוה, משא"כ בכלים שעדיין לא הוטבלו אין שום מיאוס ולא הוי ביזוי מצוה רק מחמת כן שלא נכנסו עדיין לקדושת ישראל. ובאמת בשו"ת רבבות אפרים (או"ח ח"א סי' תל"ז) כתב בשם הרב יסודי ישורון שא"צ טבילה בשביל הדלקת נרות של מצוה. וע"ע בס' מאורות נתן (סי' ל"ז ענף ב' ס"ק ט"ו).

טעם נוסף יש ליתן להוראת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, דכתב הרמ"א (יו"ד סי' ק"כ ס"ח) שכלים שמשתמשים בהם לצרכי סעודה אפי' בדרך ארעי צריכים טבילה, וא"כ י"ל שמרן זצ"ל מיירי בכוסיות כמו שהוא השתמש דהיינו כוסיות ללא רגל שהם ראויים לשתייה, וסבר שמשתמשים בהם גם לשתייה, וכיון שכן, הרי הם צריכים טבילה, ואז אי"ז דין בהל' חנוכה אלא דין בהל' טבילת כלים.

וכ"כ בס' נר חנוכה להגרי"ד ספטימוס שליט"א וז"ל: כוסיות העומדים רק

לישון יחידי בבית שדלוק בו נר חנוכה

שאלה: האם מותר לישון יחידי בבית שיש בו נר חנוכה דלוק?¹

תשובה: לא.

תשובה ב': אסור.²

בדרך חכמה

ואם אצליח לברר איזה פרטים בענין זה בל"נ אודיעו לו בס"ד. ואולי מכיון שכוסות זכויות הם ממש כלי שתי' אף שאין מתכוין אלא לתשמיש נר חנוכה יש ענין לטובלו כיון שבמציאות רוב העולם משתמשים בזה לשתי', וצ"ע ודו"ק. החותם בברכת התורה בנימין דוד אלישיב בלאאמו"ר מרן הגרי"ש זצ"ל. ע"כ.

ואמר לי הגר"י דרזי שליט"א שנראה לו בפשטות שהבין מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שנוהגים היום כמו שהיו נוהגים פעם, שהיו משתמשים עם אותם הכוסיות גם לנר חנוכה וגם לשתייה כגון שתיית לחיים, ולכן צריך להטבילם, אבל היום שמסתמא אין מי שמשתמש עם הכוסיות של נר חנוכה לשתייה, פשוט שא"צ להטביל את הכוסיות. וכן אמר לי חתדב"נ הגאון הגדול רבי אלחנן ברלין שליט"א.

לחשוש שמא יבוא לשתות בהם. ואולי י"ל שמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל צירף את כל הצדדים הנ"ל ומחמת כן הצריך להטביל את הכוסיות. ויל"ע בכל זה.

והנה שאלתי את בנו של מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הגאון הגדול רבי בנימין שליט"א מה ידוע לו בענין זה בדעת מרן זצ"ל, וכיבדני והשיבני במכתב, והנני מעתיק בזה את מכתבו כלשונו ששלח אלי ביום י"ב שבט תשע"ד, וז"ל: למע"כ... שלו' וברכה. בדבר השאלה בענין כוסות של נרות חנוכה אם צריכין טבילה. הנה לפני שנים רבות (זה ערך למעלה מארבעים שנה) נסתפקתי לעצמי בזה, וזכור כי כל השנים הקפדתי בענין זה, וכנראה ששאלתי זאת את אאמו"ר מרן זצ"ל, אלא שאינו זכור לי בבירור, וגם טעמא דמילתא צ"ב. ועכשיו שמעתי ששאלו אותו לפני כמה שנים ופסק להדיא דצריך טבילה (ואינו ברור אי זה רק להידור בעלמא), ועכ"פ הואיל דנפק מפומי' דמרן ז"ל הרי מהראוי הי' לחקור עוד בזה מכמה מתלמידיו הקרובים אליו ביותר ואולי שמעו ממנו עוד פרטים בזה.

ג. בגמ' בשבת (קנ"א ב') איתא: אמר רבי חנינא אסור לישון בבית יחידי וכל הישן בבית יחידי אחזתו לילית. ושמעתי

בדרך חכמה

איך נחוש לישון יחידי במקום שיש שמירה מעולה כזאת. אך בבית שפטור מן המזווה הוא שאמרו שהישן יחידי אוחזתו לילית. וא"כ שפיר נהגין שלא לחוש לזה. ע"כ, אבל למעשה אינו מועיל, ואין יסוד לזה. עכ"ד.

אח"כ שאלתי את רבינו בזה"ל: בשבוע שעבר הייתי בשיעור של השווער, והוא דיבר ע"ז שאסור לישון יחידי בבית, ואמר בשם החזו"א שלא עוזר שום עצה, האם כך ההלכה וכך נוהגים שלא לישון בכלל יחידי. והשיב רבינו: נכון, הוא לא התיר אפילו עם נר. ע"כ. וכן ראיתי שהשיב רבינו להגר"ג רבינוביץ שליט"א, שהחזו"א אמר לו שעל פי דין לא מהני נר למנוע לילית. ובס' אור ישראל להגר"י דרדק שליט"א (עמ' ק"צ הערה 819) כתב שרבינו אמר לו שאין להקל בזה. נוכ"כ הגאון מטשעבין זצ"ל בשו"ת דובב מישרים (סי' ע"ט) דבלילה אסור אפילו בנר דולק. וזה דלא כדעת מרן הקה"י זצ"ל שהתיר לישון בבית יחידי עם נר (ארחות רבינו ח"א עמ' קפ"ח), ועי"ש עוד שהביא שמרן הקה"י זצ"ל אמר לנכדו שמרן החזו"א זצ"ל אמר כמה פעמים שלאור הנר מותר לישון יחידי בחדר. וצ"ע.

עוד שאלתי את רבינו: האם ביום אפשר לישון יחידי בבית. והשיב רבינו: ביום היו מקילים. ובאמת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל בשיעורו הנ"ל הוסיף עוד,

ממרן הגר"ש, אלישיב זצ"ל (בשיעורו יום ב' אור לכ"ד תמוז תש"ע): דיש שכתבו עצה שיניח אור בבית [א"ה. כ"כ האשל אברהם מבוטשאטש (סי' רל"ט) והכף החיים (סי' רל"ט ס"ק י"ז)], והוסיף דיש לשון של בית אפל, [א"ה. כן הוא לשון הירושלמי בשבת (פ"ב ה"ו): בשלשה מקומות השטן מצוי לקטרג וכו' והישן בבית אפל לעצמו, והקרבת העדה פי' דישן לעצמו היינו ביחידות. מיהו השו"ע הרב (חומ"מ קונטרס אחרון הל' שמירת גוף ונפש (ס"ו הערה ב') והכה"ח (שם) נקטו שכוונת הירושלמי בית אפל בלילה, עי"ש], אך שאלו את החזו"א, ואמר שלא מצאנו שיועיל ומדוע שיועיל. ויש שכתבו עוד עצה שמזווה בבית מועילה [א"ה. כ"כ באשל אברהם מבוטשאטש (או"ח סי' רל"ט), וז"ל: ואולי במקום שיש שם מזווה לא שייך חשש בזה, ודברי חז"ל (שבת שם) הם בבית נכרי או חדר אחר שאין בו מזווה. ע"כ. וכ"כ האדר"ת בשו"ת מענה אליהו (סי' י"ח) וז"ל: ובפשיטות נראה לי דבבית שיש בו מזווה אין לחוש כלל, דהא המזווה משמרת, כמש"כ רש"י פסחים (ד' א'), דמה"ט היא חובת הדר, ועיין ע"ז (י"א א') ומנחות (ל"ג ב'). ואף שהר"מ ז"ל סוף הלכות מזווה (פ"ה ה"ד) כתב מרורות ע"ז היינו מי שהוא מדמה שכל עיקר המצוה רק לשמירה, חס וחלילה לומר כן, אבל האמת היא שהיא משמרת את האדם והבית, וכמבואר להדיא בע"ז ומנחות שם. וא"כ

שאלה: מדוע אסור לישון ביחידי עם נר חנוכה, והלא שומר מצוה לא ידע דבר רע^ה.

תשובה: אסור אליהנות^ח ממעשה נסים^ט.

בדרך חכמה

שנמצא לבדו בבית בלילה או ביום בבית מיוחד, כל שכן בלילה וכו', יכול להנזק].
ועכ"פ כאן שאלתי את רבינו שאפילו אם אין לישון בבית יחידי עם נר, אבל האם אפשר לישון בבית יחידי עם נר חנוכה, וכדלהלן.

ד. וכן אמר מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בשיעור הנ"ל: יש מתירין לישון יחידי עם נר חנוכה, וזה לא מובן כלל. ולמעשה הוא דין ברור ואין בזה שום ספק כלל. עכ"ד.

ה. יסוד השאלה היא עפ"מ ששאלתי את רבינו האם מותר לישון יחידי בסוכה. והשיב רבינו שבסוכה מותר משום שומר מצוה לא ידע דבר רע. וכן שמעתי ממרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בשיעור הנ"ל, שיש מן האחרונים הסוברים שמותר לישון יחידי בסוכה, דשומר מצוה לא ידע דבר רע. וכן מובא בשם הגר"א במעשה רב (סי' רכ"א), וכן הביא הבכור"י (סי' תרל"ט ס"ק י"ח), וכן הוא בס' יפה ללב ובכח"ת, וכן ראיתי מובא בשם רב האי גאון. [ועי' בס' דובב מישרים (ח"א סי' ע"ט) להגאון מטשעבין זצ"ל שהביא ראיה לזה. ובס'

דבגמ' דידן דין זה הוא רק בלילה, כן כתבו הראשונים. וכוונתו דבגמ' כתוב בסתמא שאסור לישון בבית יחידי, אבל גירסת הרי"ף והרא"ש הוא רק בלילה. [והנה עי' ברש"ש בשבת שצ"י שהמג"א (סי' רל"ט סק"ז) העתיק כהגיר' שלפנינו דהיינו בין ביום ובין בלילה. ולפי"ז צ"ב מדוע המ"ב (סי' רל"ט סק"ט) כתב בסתמא שהוא רק בלילה, וז"ל: אחז"ל הישן בבית יחידי והיינו בלילה או חזתו לילית. ע"כ. ודלא כהמג"א. אך שו"ר במחצה"ש (סק"ז) שכתב ע"ד המג"א דלא כהרש"ש, וז"ל: ואפשר גם לגרסתנו בגמרא דאמרה סתם הישן בבית יחידי, ג"כ לא נתכוין אלא לאסור בלילה, וסתמא כפרושו בלילה, ונקט סתם הישן כי סתם שינת בני אדם הם בלילה. ע"כ. ולפ"ז א"ש דברי המ"ב. וקצת יל"ע מדוע לא צ"י בשעה"צ לדברי המחצה"ש].
והוסיף מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דבזוה"ק כתוב דגם ביום אסור. ודברי הזוה"ק שגם ביום אסור לישון יחידי, הם בפר' תזריע (דף מ"ה ע"א): עה"פ ויותר יעקב לבדו. מכאן אוליפנא מאן דאשתכח בלחודו בביתא בלילה או ביממא בביתא מיחדא כל שכן בליליא וכו' יכיל לאתזקא. [תרגום: מכאן למדנו, מי

בדרך חכמה

רק שהנר הדלוק בשעת השינה הוא נר של מצוה, ואין כאן שומר מצוה. אך רבינו שלא השיב כך, נראה שנקט שיש בזה משום שומר מצוה.

עוד אפשר לחלק, עפ"מ"כ בשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' נ"ז) בענין שינה ביחיד בסוכה או עם מזוזה: ומצאתי בא"א מבוטשאטש על המג"א וז"ל: ואולי לא אחז"ל כן רק בבית שאין בו מזוזה, משא"כ כשיש מזוזה ל"ש קפידא, ודבריהם רק לגבי המתאכסן בבית נכרי או באיזה בית וחדר שאין בו מזוזה באיזה אופן שיהיה. ולפע"ד נראה להביא סמוכין לדבריו ממנחות (ל"ג ב') שדרשו חז"ל על הפסוק ה' שומרך, מלך בו"ד מבפנים ועבדיו שומרים אותו מבחוץ ואתם ישנים על מטתכם והקב"ה שומר אתכם מבחוץ, מובא גם בטור (יו"ד רפ"ה). ובדובב מישרים (סי' ע"ט) מתיר לישן בסוכה העומדת לעצמה בחצר, מטעם המבואר במדרש, מובא ברוקח הגדול הל' סוכה (אות רי"ט), וסוכה תהיה לצל יומם, א"ר לוי כל מי שהוא מקיים מצות סוכה בעוה"ז הקב"ה מיסך עליו מן המזיקין שכן הוא אומר באברתו יסך לך וגו' וגם הגר"א התיר לישן יחידי בסוכה, א"כ ה"ט דסוכה והיינו טעמא דמזוזה. ע"כ. ולפ"ז אפשר שדוקא בישן בסוכה או עם מזוזה אמרינן שומר מצוה לא ידע דבר רע, כיון שהם מצוות שיש בהם שמירה, משא"כ הישן עם נר

נמוקי הגר"ב על הרמב"ם (הל' רוצח פ"ב ה"ד) [הובא בספר הליקוטים שבמהדורת פרנקל] שכתב שאין לישון יחידי בסוכה משום תשבו כעין תדורו, עי"ש].

מיהו בס' ארחות רבינו (ח"ב עמ' רכ"ד רכ"ה) מובא: מרן החזו"א זצ"ל נזהר גם בסוכות שישן אצלו בלילה בסוכתו הנער שישן אצלו כל לילה ולא ישן יחידי בסוכה (כמו שהקפיד בביתו). פעם הנער לא בא והלך מרן לקרוא לרח"ק (שליט"א) שהי' אז עוד נער, שיבוא לישון אצלו בסוכתו, לאחר שר' חיים כבר שכב במיטה בסוכת מרן, אמר לו מרן נזכרתי שהגר"א ז"ל אומר שבסוכה מותר לישון יחידי כי שומר מצוה לא ידע דבר רע. מו"ר הקה"י זצ"ל כשנתאלמן לא ישן יחידי בלילה גם בסוכתו, ותמיד ישן אצלו בסוכה הנכד שישן אצלו כל לילה. ע"כ. [ועי' עוד בקונטרס עזרת אליעזר (חג הסוכות) מש"כ בזה בשם רבינו].

ועכ"פ לפ"ד רבינו דמותר לישון בסוכה יחידי משום שומר מצוה לא ידע דבר רע, שאלתי את רבינו מדוע אמר שאין לישון בבית יחידי עם נר חנוכה, והלא גם בזה י"ל שומר מצוה לא ידע דבר רע.

ובאמת יש לחלק בין לישון יחידי בסוכה לבין לישון יחידי עם נר חנוכה,

דבסוכה הוא שומר מצוה בעצם השינה שהוא מקיים מצות סוכה, משא"כ בישן עם נר חנוכה אינו מקיים מצוה בשינתו, אלא

בדרך חכמה

חנוכה שאין בזה שמירה, ע"ז לא נאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע.

ו. הנה ידועה קושיית האחרונים איך השתמשו בשמן של נס חנוכה עבור המנורה, והרי אסור ליהנות ממעשה ניסים. ויש שתירצו עפ"ד המהרש"א בקידושין (ח"א כ"ט ב'), דנס הנעשה ע"י תפילה לא מיקרי נס ואין מנכין לו מזכויותיו. וי"ל דקודם שמצאו את הפך שמן הטהור, העתירו הרבה תפילות בשביל שימצאו שמן טהור, ולכן כאשר מצאו את השמן היה מותר ליהנות ממנו. אך צ"ב דאמנם הנס של מציאת השמן הטהור באה ע"י תפילה, אבל ריבוי השמן לשמונה ימים לא בא ע"י התפילה, וא"כ לכל הז' ימים עדיין מיקרי מעשה ניסים שאסור ליהנות ממנו. ואולי צ"ל שהעתירו בתפילה למצוא שמן טהור לשמונה ימים, ובזכות התפילות נתרבה השמן, וממילא היה מותר ליהנות מהשמן כל השמונה ימים.

אך לפי תירוצו זה, צ"ב מדוע אסור לישון עם נר חנוכה, והלא כמו שהיה מותר ליהנות בשמן הטהור עבור המנורה כיון שנמצא ונתרבה ע"י התפילות, א"כ בכל נר חנוכה ג"כ מותר ליהנות ממנו, כיון שהדלקת נר חנוכה הוא זכר לנס פך השמן שנמצא ונתרבה ע"י התפילות, ואין שום מקום לאסור את ההנאה ממנו.

מיהו תירוצים נוספים נאמרו בזה, א. מצוות לאו ליהנות ניתנו, והנאה שבמעשה מצוה לא מיקרי הנאה. ב. בס' מקראי קודש להגרצ"פ פראנק זצ"ל (עמ' ט"ו) הביא בשם חכם אחד, שהוכיח מכאן שהאיסור ליהנות ממעשה ניסים הוא רק במה שנעשה לצורך האדם, אבל לא בנס שנעשה לצורך גבוה. ובשו"ת מנחת אלעזר ממונקטש (ח"ב סי' ע"ח) כתב כנ"ל בהרחבת הדברים, דהך דאסור ליהנות ממעשה ניסים, הוא משום דאין כבוד הנס שבא ממקום גבוה לשמו ולהשתמש בו לצורך הנאה גופנית בלבד, כי הוא בא רק לצורך תועלת גדול ונמרץ ולמען כבודו יתברך, להראות כוחו ויכולתו בשידוד המערכות והטבעיות, אבל לדבר מצוה בודאי אין זה הנאה גופנית ומצות לאו ליהנות ניתנו, ואדרבא זהו העלאת מעשה הנס לקיים בזה מצות ה', דאי לא תימא הכי. יוקשה על נס דחנוכה גופא שנתרבה השמן ע"י נס, וא"כ האיך היה מותר להדליק במנורה בשמן שע"י הנס. ג. במס' אבות (פ"ה מ"ה) מונה התנא את עשרה הניסים שנעשו לאבותינו במקדש, והם נעשו באופן רגיל וקבוע בביהמ"ק. ולפי"ז יתכן שמפני כך היה מותר להשתמש בשמן שהושג בנס בביהמ"ק, שהרי הניסים היו מצויים במקום זה. ד. כמו שהיה מותר ליהנות מהמן ומהמים במדבר שהיו מעשה

בדרך חכמה

עושה כלום אלא הנר מבריק את הלילית. ויש להוסיף בזה, דדמיא למש"כ המ"ב (שם ס"ק י"א) בשם השע"ת, דכל שאינו משמש כלום רשאי לישב בביתו בשעה שנר חנוכה דולקת. ובס' פסקי שמועות (חנוכה עמ' קט"ו) הובא בשם רבינו, שגם מי שהנר מרגיעו מפחד החושך, אי"ז נחשב לשימוש בנר ומותר. ובשעה"צ (שם ס"ק י"א) הביא את דברי הפר"ח שהובא בשע"ת, דאפילו לילך לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל שרי, דלא מחויב להעצים עיניו דלא מיקרי תשמיש, וה"ה כאן דלא מיקרי תשמיש. ולכן לא כתב רבינו שאסור משום שמשמש באור הנר. **אלא** דעמש"כ השו"ע שאסור להשתמש בנר חנוכה, כתב המ"ב (סק"ח) ב' טעמים, בשם רש"י כתב, שהוא כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה לפרסם הנס, ובשם הר"ן כתב, דכיון שע"י נס שנעשה במנורה תקנוה עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל. אך לפ"ד רבינו אפש"ל שהטעם הוא משום שאסור ליהנות ממעשה ניסים.

שו"ר שכ"כ בס' בני יששכר (מאמרי חודש כסלו טבת מאמר ד' הלל והודאה), וז"ל: אטעים לך מילתא בטעמא מה שנתקנו ימי חנוכה להודות ולהלל ולא נתקנו למשתה ושמחה, ונ"ל דהדין הוא דאין נהנין ממעשה ניסים, רק כשהיתה הציווי ליהנות עפ"י נביא, הנה השמחה והאכילה ושתיה היא המצוה כיון שהוא עפ"י נביא, וע"כ היו רשאים ליהנות מן המן והבאר, ובזה

ניסים, דע"כ כיון שנעשו לשם כן זהו רצון ה', כך צ"ל לענין נר חנוכה, דודאי ברור שזהו רצונו הגמור של השי"ת, ולכן ברור שחייבים ליהנות מזה. ה. בס' מקראי קודש (שם) תירץ עפמש"כ החיד"א בנחל קדומים פר' בשלח, דהא דאכלו ישראל את המן במדבר ולא היה אסור מצד שזה מעשה ניסים, כיון דרק ליחיד אסור ליהנות ממעשה ניסים דמנכין לו זכויותיו, אבל בציבור דאין מנכין שפיר מותר ליהנות, ולפ"ז גם משמן המנורה לא קשה מידי. והנה כל הני תירוצים נכונים לענין הדלקת המנורה בביהמ"ק, שזה מצוה, וזה לא לצורך האדם ולהנאה גופנית, והוא נס שנעשה בקביעות בביהמ"ק, ומוכח שזהו רצון ה' בנס זה שידליקו את המנורה, וכן שהוא מעשה ניסים של ציבור, אבל לענין לישון עם נר חנוכה שאין בזה את כל הסברות הנ"ל, פשוט שאסור להשתמש במעשה ניסים.

ז. **הנה** לכאורה נראה לומר מסברא, ששינה לאור נר חנוכה לא מיקרי משתמש עם נר חנוכה שאסור כמבואר בשו"ע (סי' תרע"ג ס"א), שהרי אינו משתמש עם אור הנר אלא זה רק מסלק את החושך ומבריק את הלילית. שו"ר שבס' אור ישראל (שם הערה 820) כ"כ בשם רבינו, דלהשיטות שסוברים שיכול לישון יחידי לאור הנר, אם הוא נר חנוכה לא מיקרי משתמש בנר, דאינו

בדרך חכמה

יתפרש לנו הפסוק בפרשת המן (שמות ט"ז ט"ו), ויאמרו איש אל אחיו מ"ן הוא, ר"ת מעשה ניסים, כי לא ידעו [מעולם] מה הוא, שלא נראה בעולם דבר כזה וחששו שאינם רשאים ליהנות מזה, ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה, וכיון שהוא מצוה מן השי"ת תאכלו ותשבעו, ע"כ בכאן כיון שכבר נפסקה הנבואה נקבע המועד הזה רק להודות ולהלל, ומה שהדליקו אז המנורה ממעשה ניסים, מצות לאו ליהנות ניתנו, וזהו שאומרים בנוסח ההודאה, והדליקו נרות בחצרות קדשך, ושם אין חשש איסור הנאה ממעשה ניסים כי בקודש היתה, וזהו שאומרים בנוסח הנרות הללו [והיא ממס' סופרים פ"כ ה"ו], אנו מדליקין על הניסים כו', על כן הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם, כי אין נהנין ממעשה ניסים, אלא לראותן בלבד כדי להודות ולהלל וכו', רצ"ל שנוכח בראייתן בלבד בלא תשמיש שנתקנו הימים האלה רק להודות ולהלל ולא להרבות באכילה ושתייה כי אין נהנים ממעשה ניסים. ע"כ.

ח. מקור הדין הוא בגמ' בתענית (כ"ד ב'), שרב מרי ברה דבת שמואל, אמר לאנשים לא לקנות מהחול שהביאו מלאכים ומילאו בו ספינה, והחול נהפך לקמח משובח כסולת, כיון שזה מעשה ניסים. וכתב שם רש"י, וז"ל: וכמה דאפשר

להתרחק ממעשה ניסים יותר טוב ונכון. ע"כ. הרי מבואר ברש"י שאין איסור ליהנות ממעשה ניסים, אלא רק שאין ראוי, וא"כ צ"ב במש"כ רבינו שאסור ליהנות ממעשה ניסים.

אולם באמת בגמ' תענית לעיל מיניה (כ"ד א') כתוב שאלעזר איש ברתא נתן כל כספו להשיא יתום ויתומה ולא השאיר לנישואי בתו כלום מלבד זוז אחד, ומהוז הזה קנה חטים ונעשה לו נס שע"י חטים אלו נתמלא כל האוצר בחטים, ואמר לבתו שהוא נשבע שהחטים אסורים עליה בהנאה כהקדש, ויש לה בחטים רק כאחד מעניי ישראל המתפרנסים מן הצדקה. ורש"י שם כתב את הטעם, וז"ל: משום דמעשה ניסים הוא ואסור לאדם ליהנות ממעשה ניסים כדאמר לעיל (כ' ב') ואם עושין לו נס מנכין לו מזכויותיו. ע"כ. הרי דכאן כתב רש"י שיש איסור ליהנות ממעשה ניסים וכמש"כ רבינו, אבל הלא צ"ע דלכאורה רש"י סותר את משנתו.

וכבר עמד בסתירה זו המצפה איתן שם (כ"ד ב'), ותירץ דדוקא בנס שנעשה ליחיד כבמעשה של אליעזר איש ברתא שנתרבו החטים באוצרו, הוא דיש איסור ליהנות ממעשה ניסים דמנכין לו מזכויותיו, אבל בנס שנעשה לרבים כבמעשה של רב מרי ברה דבת שמואל ששם הקמח נעשה סולת לרבים אין איסור, דאין מנכין זכויותיהן של רבים, ולכן בזה

בדרך חכמה

באוצרו משום שאין נהנים ממעשה ניסים, דא"כ כיצד מבואר בנביא (מלכים א' י"ז ט') שאמר הקב"ה לאליהו הנביא שילך צרפתה וימצא שם אשה שתתן לו לאכול, וכשבא לשם אמרה לו האשה שאין לה כי אם מעט קמח ומעט שמן, ואמר לה אליהו בדבר ה' שהקמח לא יכלה והשמן לא יחסר עד שיתן הקב"ה גשם על הארץ, והיאך נהנה אליהו ממעשה ניסים. ותירץ שיש לחלק, אצל אליהו הנס היה נסתר, והיינו שהיא לקחה מן הקמח שהיה שם והנס היה שמיד שלקחה חזר הקמח לכמות שהיה בתחילה, ולא היה נס שיתוסף הקמח על השיעור שהיה שם קודם, אלא הנס היה שאף כשלקחו לא נחסר, משא"כ אצל רבי אלעזר הנס היה גלוי שנתמלא החדר בחיטים ונמצא שם הרבה יותר ממה שהניח שם, ובמעשה נס כזה אסור ליהנות.

ולפי"ז י"ל דבנר חנוכה הנס ג"כ היה נס גלוי, שהרי לא היה בשמן אלא להדליק יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, דהיינו שנמצא בשמן הרבה יותר ממה שהיה שם בתחילה, ובנס גלוי אסור ליהנות ממעשה ניסים זה, וא"ש מש"כ רבינו שאסור ליהנות ממעשה ניסים. [ודלא כמש"כ הגר"ח סופר שליט"א (קובץ בית אהרן וישראל ק"ד תשס"ג) עפ"י הנ"ל, דהנס של פך השמן דחנוכה היה כעובדא, דכד הקמח וצפחת השמן דהאשה הצרפית, שבכל פעם ופעם שהטיבו את המנורה

רק אין ראוי ליהנות ממעשה ניסים אבל איסור ליכא.

ולפי"ז צ"ב טובא בדברי רבינו שכתב שיש איסור ליהנות ממעשה ניסים של נר חנוכה, שהלא בדברי המצפה איתן מבואר שבנס שנעשה לרבים אין מנכין מזכויותיהן של רבים ורק שאין ראוי ליהנות מזה, ונר חנוכה הוא נס של רבים, ומדוע כתב רבינו על נר חנוכה שיש איסור ליהנות ממעשה ניסים.

מיהו ראיתי מובא (בס' מנחם משיב נפש) בשם ס' משכנות יעקב שתירץ באופן אחר, והוא שאצל אלעזר איש ברתא היה ידוע לו ולאשתו שהתבואה באה ממעשה ניסים ובשבילם נעשה הנס, ולכן היה אסור להם להשתמש בזה כיון שמנכין להם מזכויותיהם, משא"כ ברב מרי ברה דבת שמואל שהזהיר האנשים שלא לקנות מהקמח שנעשה בנס ע"י המלאכים, שם לא היה ידוע לכו"ע שהוא ממעשה ניסים, ולכן לא היו מנכין להם מזכויותיהם.

ולפ"ד המשכנ"י א"ש מש"כ רבינו שיש איסור ליהנות ממעשה ניסים של נר חנוכה, כיון שבנס זה היה ידוע לכולם שהשמן שנתרבה נעשה ע"י מעשה ניסים והנס נעשה בשבילם, ובאופן זה יש איסור ליהנות ממעשה ניסים.

עו"ל עפמש"כ בס' בן יהודע, שהקשה ע"ד רש"י שכתב שאלעזר איש ברתא לא רצה ליהנות מן החיטים שנתרבו

בדרך חכמה

והשתמשו בפך השמן, נשלם החיסרון שנתמלא במקומו שמן בפך ולא ניכר החיסרון, וכל כי האי תו לא מיקרי מעשה ניסים, וא"ש איך הדליקו את המנורה בשמן של נס. ואולי זה תלוי בתירוציהם של התוס' הרא"ש והב"י דלהלן].

והנה הבן יהוידע שם הוסיף, ומה שהתיר אלעזר בן ברתא לבתו כאחד מעניי ישראל, אף שאין נהנים ממעשה ניסים, כיון שאף לו היה חלק בחיטים אלו, שהרי היה לו בתחילה שווי זוז חיטים באוצר הזה, ובשווי שיעור זוז התיר לבתו ליקח.

והנה כתב התוס' הרא"ש (שבת כ"א ב'), וז"ל: ונעשה נס והדליקו ממנו

שמונה ימים. וא"ת ולמה קבעו שמונה ימים, והלא הנס לא היה כי אם שבעה ימים, כי היה בו שיעור ללילה אחד, וי"ל שחלקו את הפך לשמונה והדליקו בכל לילה השמינית, ואע"ג דאמרינן התם תן לה מדתה כדי שתהא דולקת מערב עד בוקר, היינו היכא דאפשר, א"נ נתנוהו בלילה ראשונה כולו בתוך המנורה ולא דלק ממנו בכל לילה כי אם השמינית, א"נ לאחר שהריקו השמן מן הפך בלילה ראשונה, נשאר הכלי מלא וניכר הנס אף בלילה ראשונה. ע"כ. וכ"כ הב"י (או"ח סי' תר"ע)

ע"ש. נמצא דיש ב' שיטות מה היה הנס של פך השמן, שיטה א' היא, שבכל לילה הדליקו בשמינית של השמן שנמצא בפך, והנס היה או שחילקו השמן לשמונה

חלקים ובכל לילה הדליקו בשמינית ודלק עד הבוקר, או שיצקו במנורה בלילה הראשון את כל השמן ולא דלק בכל יום אלא שמינית מהשמן, שיטה ב' היא, שהדליקו בלילה הראשון בכל השמן שמצאו והנס היה שהכלי נשאר מלא. והנפק"מ במציאות היא האם בכל לילה הדליקו בחלק מהשמן שנמצא בפך הטהור וחלק זה אינו שמן של נס, או שרק בלילה הראשון הדליקו בשמן שנמצא בפך, אבל בשאר ימים הדליקו בשמן שכולו נס דמהלילה השני השמן נתרבה.

ולפ"ד הבן יהוידע הנ"ל יהא גם נפק"מ לדינא, שהרי הוא כתב שאם

בתחילה היה שווי זוז חיטים שלא בא ע"י הנס, אפשר להשתמש בו, וא"כ גם בשמן של נר חנוכה, להך גיסא שבכל לילה הדליקו בחלק שמיני של השמן שנמצא בתחילה בפך, מותר להשתמש לאורו של נר חנוכה במידה של חלק השמיני שלא בא ע"י הנס, ויהא מותר לישון עם נר חנוכה בשיעור זה, אבל לאידך גיסא שהריקו את כל השמן למנורה בלילה הראשון, והנס היה בכך שהכלי נשאר מלא, א"כ בשאר הלילות לא הדליקו בשמן שהיה בפך בתחילה כלל, וא"כ בשאר הלילות יהא אסור ליהנות מאורו של נר חנוכה לגמרי.

ופשוט שהנפק"מ היא רק בשאר לילות ולא בלילה הראשון, שאז לכו"ע הדליקו בשמן שנמצא בתחילה בפך הטהור, ובודאי יהא

בדרך חכמה

[הבאנו דבריהם לקמן הערה מ"ב], ותמכו יתדותם בדברי שאילתות דרב אחאי גאון (פר' וישלח) וז"ל: דמחייבין בית ישראל להודות ולשבח קמי שמיא בעידנא דאיתרחיש להו ניסא וכו' וכד מטי דוכתא דמיתרחיש להון ניסא כגון מעברות הים והירדן וכו', וכד מטי יומא דאיתרחיש להו ניסא לישראל כגון חנוכה ופורים מחייב לברוכי ברוך אשר עשה ניסים לאבותינו בזמן הזה, בחנוכה על שרגא ופורים על מקרא מגילה שנאמר ויאמר יתרו ברוך וכו'. ע"כ. הרי דכלל השאילתות ברכת שעשה ניסים בחנוכה ופורים בהלכתא של הרואה מקום שנעשו בו ניסים, וליף להו מקרא ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל וכו', ומהאי קרא ילפי' בסוגיא דברכות הנ"ל ברכת מקום שנעשו בו ניסים, והוא להדיא כנ"ל.

וכיון שלמדנו שזמן הדלקת נר חנוכה וראיית הנר בנרות שאנו מדליקים, הוא כרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל המחייב ברכת שעשה ניסים, מסתבר לומר נמי שנרות חנוכה שאנו מדליקין אי"ז רק זכר לניסים שנעשו לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, אלא נרות אלו הם בעתמם מעשה ניסים, והם נמצאים בזמן הנס ובמקום הנס, ושפיר כתב רבינו על נר חנוכה שאסור ליהנות ממעשה ניסים.

מותר להשתמש לאור נר חנוכה או בשיעור של חלק שמיני של השמן, או בכל שיעור ההדלקה, דכל השמן דלק בלילה הראשון אלא שנתרבה השמן שבכלי. ודו"ק.

ט. בפשטות צ"ב בדברי רבינו, דמדוע נרות חנוכה שאנו מדליקין מיקרי מעשה ניסים, והלא המעשה ניסים היה בימי החשמונאים בזמן בית שני כאשר מצאו את פך השמן והיו ניסים, והנרות שאנו מדליקין היום אי"ז אלא זכר לניסים שנעשו לאבותינו בימים ההם, וא"כ מדוע בנרות חנוכה שלנו יש דין שאסור ליהנות ממעשה ניסים.

ונראה לבאר בזה עפ"מ ש"כ בס' עמק ברכה להגר"א פומרנצ'יק זצ"ל (עמ' קכ"ד) על ברכת שעשה ניסים וז"ל: ומה שמברכים אותה בשעת הדלקה או בשעת ראיית הנר, הוא כדתנן בר"פ הרואה, דהרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל מברך שעשה ניסים לאבותינו, כמו"כ כשוראה הנר חנוכה, דהוי זכרון על הזמן ההוא, הוי כרואה מקום הנס, ולפיכך מברך על הנס. ע"כ. שו"ר שכן ביארו בהרחבה חו"ז מרן הגאון רבי צבי מרקוביץ זצ"ל בספרו "ארשת צבי" (סי' י"ד) ומו"ר הגאון הגדול רבי יצחק אייזיק הלוי פרג זצ"ל בס' ציץ השדה (סוף חלק יומי דחנוכה קמא)

בנות שהגיעו לחינוך לענין נר חנוכה

שאלה: האם בנות שהגיעו לחינוך מדליקות נרות חנוכה.

תשובה: לא נהגו¹. (נע"פ)

בדרך חכמה

עו"ל בזה מדוע לא נהגו שהבנות מדליקות, דהמ"ב (סי' תרע"ה סק"ט) כתב בשם תשובת עולת שמואל דלדידן שמדליקין כל אחד בפני עצמו, מ"מ אשה אינה צריכה להדליק דהוין רק טפלות לאנשים. ואף דטעם זה הוא רק בנשים נשואות ולא בבנות, אך כתב בשו"ת חשב סופר (סי' ו') שמאחר שאין האם מדלקת לעצמה אין מן הנכון שהבת תחמיר יותר ממנה ותדליק לעצמה. ולפ"ז כתב בס' משמרת שלום (קאידינאו סי' מ"ח הערה ב'), שבבית שאין שם אלא אשה ובנותיה, לפי הנראה שצריכין כולן להדליק.

ובשו"ת מקדש ישראל (חנוכה סי' ל"ו) כתב, שאם תדליק בעצמה קודם נישואיה, יש בזה חשש נדר, ואף שאפשר להתיר מ"מ אינו לכתחילה, וכן אינו נכון שקודם נישואיה תדליק לעצמה ואח"כ תפסיק, דמעלין בקודש ואין מורידין. ויל"ד בסברא זו, כיון שלאחר נישואיה אינה מדלקת דטפלה לבעלה והוי אשתו כגופו כלשון השעה"צ (סי' תרע"ה סק"י) בשם מהרש"ל וא"ר, הרי לכאורה לא

י. היינו דאף דכתב הרמ"א (סי' תרע"ה ס"ג) דלדידן דכל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו, וקטן שהגיע לחינוך צריך להדליק ג"כ, אבל בנות לא נהגו שמדליקות בעצמן. והטעם שלא נהגו כתב החת"ס (שבת כ"א ב'), וז"ל: והמהדרין, ראיתי מי שנתקשה, מ"ט לא נהיגי נשי דידן להיות מן המהדרין, והיכא דליכא זכר והיא מדלקת היא מוספת והולכת והרי היא ממהדרין מן המהדרין, ומ"ט לא תהי' מהמהדרים. ונלפע"ד בתחילה כשתקנו נר איש וביתו על פתח ביתו מבחוץ, ונמצאו בישראל מהדרין שיצאו לחוץ והדליקו בעצמם נוסף על הדלקת של בעל הבית, אז לא נמצא שום אשה שתהי' מהמהדרים כי אין כבודה לצאת בחוץ ברה"ר לעתותי ערב ולהדליק בין האנשים, נהי אם אין האיש בביתו ועליה מוטל מצות הדלקה על כרחיה תצא לחוץ להדליק, מ"מ אם יש כאן זכר המדליק אין מן החסידות שתחמיר על עצמה בזה ותביא עצמה לידי חשדא, והשתא אע"ג שכולם מדליקין בפנים, מ"מ מנהג הראשון לא זו מקומו כנ"ל נכון בעזה"י. ע"כ.

בדרך חכמה

להדליק בבית רבינו עד גיל הבת מצוה, ורבינו ביאר שעד גיל בת מצוה יש ענין חינוך, אבל לאחר בת מצוה שהיא כבר חייבת, הרי מעיקר הדין יוצאת בהדלקת נר אביה, ואין כבר ענין חינוך. ע"כ. וכ"כ בס' אלא (פס"ג ס"ו): כשבנותיו היו קטנות הדליקו עם ברכה עד גיל שמונה בערך. כנראה משום חינוך ולהרגיל אותם במצוות. וא"כ צ"ב מדוע כתב לי רבינו שלא נהגו שבנות שהגיעו לחינוך מדליקות נרות חנוכה, ויל"ע בזה.

ובשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל הובא בס' הליכות שלמה (פט"ז דבר הלכה אות ד'), שבקטנותן שפיר א"צ להדליק מדין חינוך, שהרי כשגדלות אינן מדליקות, דכיון דכל בתולה עומדת להנשא ואינה עתידה לנהוג בהידור זה כל ימיה, לא חיישינן לנהוג כן בשנים הספורות שעד הנישואין. ע"כ.

אך בס' שערי ימי החנוכה להגר"י טשזנר שליט"א (עמ' ק"ח) כתב וז"ל: ומ"מ אם בת קטנה רוצה להדליק לעצמה בגלל שרואה אחיה מדליקים, ואינה מבינה עדיין את ההבדל בקיום מצוות בין בנים לבנות, א"צ למנוע זאת ממנה, ותוכל להדליק נרות בברכה כמו כולם, ולאחר שנה או שנתיים כשתגדל קצת, כבר תבין מעצמה להמנע. ע"כ.

חשיב שמפסקת להדליק דהדלקתה ע"י בעלה, ואין בזה משום מעלין בקודש. **וראיתי** דבר נחמד בשם שו"ת חמדת צבי (ח"ה ס"ו ל') שביאר מדוע נשים לא הדליקו לעצמן, דכאשר חזרו האנשים מהמלחמה, לזכר הנס שיצאו ממות לחיים הדליקו כל אחד נר לעצמו, הגם שמעיקרא דדינא נר חנוכה נר איש וביתו, הנהיגו להיות מהדרין מן המהדרין, והיה בזה לזכר נס השמן ולזכר שיצאו חיים מן המלחמה, ומאחר שאין דרכה של אשה לצאת למלחמה, לא היו נשים בכלל שהתחילו להדליק לעצמן להיות מהמהדרין מן המהדרין, אלא הן היו ממשיכות להתנהג נר איש וביתו וכעיקר התקנה.

והנה עד עתה נתבאר דינן של בנות גדולות, אבל מה דינן של בנות קטנות, ע"ז השיב רבינו שלא נהגו. וצ"ב בזה, דבס' שמענו כן ראינו (ח"ב עמ' ת"ד) הובא, שנשאל רבינו: בנות קטנות יכולות להדליק נר חנוכה. והשיב רבינו: אם יודעות להדליק בחלון או בדלת כדן, יכולות לברך משום חינוך. שוב נשאר רבינו: עד איזה גיל מניחים להם לעשות כן. והשיב רבינו: עד הבת מצוה. ע"כ. ובהערות שם כתבו, וז"ל: וכ"כ רבינו בשאלת רב ח"ב עמ' שע"ה, רק בנות קטנות יכולות להדליק. וראה בס' לחזות בנועם השם (עמ' 316) שכן נהגו

דעת החזו"א במקום הדלקת נר חנוכה בבחור ישיבה במוצ"ש

שאלה: סיפר לי חכ"א ^אשאביו הי' גר בתל אביב ולמד בסלבודקה בב"ב, וכשנסע לשבת חנוכה לתל אביב אמר לו החזו"א שידליק במוצ"ש נר חנוכה בבית, אבל יכול לנסוע באוטובוס האחרון לבני ברק באותו לילה, האם זה נכון שכך הורה החזו"א.

תשובה: לא ידוע לי אבל יתכן ^א.

בדרך חכמה

יא. הגאון החסיד רבי חיים שלום פרוש זצ"ל. שישתתף עם חבריו בחדר שמדליק בזמן.

והנה בס' ארחות רבינו (שם עמ' קנ"ה)

מובא: שאלתי את מו"ר זצוק"ל מרן בעל הקה"י, בנוסע לירושלים לשבת וחזר במוצש"ק, במוצש"ק היכן מדליק, וענה לי מו"ר היושב בב"ב ודעתו לנסוע בערב ודאי דמחוייב להדליק בב"ב, ה"ה כאן עתה הוא דיורו בירושלים ודעתו לחזור בערב אין זה משנה, ולכאורה ידליק בירושלים, ואמרתי למו"ר את פסקו של מרן זצוק"ל לגרש"ק (שליט"א) שבמוצש"ק מחוייב להדליק בפ"ת אף שעדיין משתהה בב"ב, ואמר לי שצ"ע בשו"ע ונו"כ. עכ"ל.

יב. לכאורה זה דלא כמש"כ רבינו בקונטרס הזכרונות (סי' ל"ב סי"ג) בשם מרן החזו"א זצ"ל, וז"ל: בן ישיבה הנוסע לשבת חנוכה לביתו וכו', ובמוצ"ש שחזר לישיבה חייב להדליק בישיבה, ואף אם אוכל מלוה מלכה בביתו. ע"כ. ובס' ארחות רבינו (ח"ג עמ' קנ"ד) הובא שרבינו סיפר שכך הורה לו החזו"א לנהוג כשלמד בישיבת פתח תקוה וחזר לביתו בבני ברק לשבת חנוכה. ורק שהוסיף שם שהיות ובמוצ"ש יתאחר מזמן

דעת החזו"א במקום הדלקת נר חנוכה בבחור ישיבה

שאלה: סיפר לי אחד ג'שאביו למד בסלבודקה בחיי החזו"א ושם לא הרשו להדליק נ"ח בחדרים כדי שלא יאכלו שם¹, ואותו בחור שהיה חסידי ורצה לזמר לאחר ההדלקה והיה חפץ להדליק בחדר, אמר לו החזו"א שיאמר למשגיח ר' משה טוקצ'ינסקי זצ"ל שמספיק בזה שיאכל כמה ביסקויטים בחדר, האם כך היתה דעתו של החזו"א.

תשובה: נכון¹⁰.

בדרך חכמה

בחור, ואפילו כשיש לבחור מקום אכילה קבוע, מ"מ אין פרטיות באותו מקום, אבל במקום השינה אפילו ישנים כמה בחורים, מ"מ כל אחד יש לו מקום המיוחד לו לשינה ולהניח בו חפציו, לכן חדר השינה מקרי מקום דירתו.

ובאמת כבר כתב כן בשו"ת אגר"מ בב' מקומות. בח"ד (סי' ע' אות ג') כתב, וז"ל: צריכין להדליק במקום הלינה, משום שהוא מיוחד יותר ממקום האכילה שאינו מיוחד כלל לשום פרטי, ואף שכ"א החזיק לו מקום לישיב שם כל ימי היותו בישיבה, מ"מ בוודאי ליכא שום קפידא לא לו ולא למנהלים היכן הוא יושב, אבל מקום הלינה הוא מקום שנקבע לכ"א באיזה חדר הוא ילין, וגם כל חפציו שיש לו מניח שם, וגם בחדר עצמו יש לכ"א מיטה קבועה שעומדת במקום אחד כל הזמן, שלכן מקום הלינה הוא נחשב מקום מיוחד ושם צריך להדליק נר חנוכה וכו', ואם היה שייך

יג. **הגאון** החסיד רבי חיים שלום פרוש זצ"ל.

יד. **ביאור** הדבר, דהשו"ע והרמ"א (ריש סי' תרע"ז) פליגי, באכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו ויש לו חדר לעצמו שמיוחד לשינה ופתח פתוח לרה"ר, ואוכל על שולחן בעה"ב, דהשו"ע סובר כדעת הטור בשם אביו הרא"ש שידליק במקום שינה, ואילו הרמ"א כתב בשם תשובת הרשב"א שידליק במקום אכילה, עי"ש ובמ"ב.

ונחלקו פוסקי זמננו היכן מקום ההדלקה של בחורי ישיבות האוכלים וישנים בישיבה. דעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הובא בס' שבות יצחק פ"ו אות ד' ובס' ציוני הלכה פ"ו), דמקום ההדלקה הוא בפתח הבנין בו הם ישנים ולא בפתח הבנין שבו חדר האוכל, ומשום שחדר האוכל הוא מקום כללי ואין בו מקום מסויים לכל

בדרך חכמה

שיברך כ"א במקום המיוחד רק לו דהוא במקום הסמוך למיטתו שרק הוא המשתמש שם היה עדיף, אבל אי"ז קפידא מאחר שכ"א משתמש באיזה דברים גם בכל החדר וכו'. וביו"ד ח"ג (סי' י"ד) כתב, וז"ל: לבחורים הנמצאים בהשיבה גם ללינה, שיש מקום מיוחד ללינה חדר אחד לאיזה בחורים, ומקום האכילה הוא אחד לכל בני הישיבה, צריכים להדליק נר חנוכה בחדר השינה שהוא מיוחד לאלו שניתן להם חדר זה, וגם איכא קצת בעלות להו, ולא בחדר האוכל שהוא לכולם ואין שם מקום מיוחד כלל, וזה פשוט. ע"כ.

אלא שהוסיף מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (ס' שבות יצחק שם), שאם חדר האוכל נמצא בבנין אחד עם חדרי השינה ויש מעבר בין חדר האוכל לחדרי השינה, ה"ז בית אחד, ולכן אף אם יש שני פתחים לבנין, אחד סמוך לחדר האוכל, ואחד סמוך לחדרי השינה, גם הפתח הסמוך לחדר האוכל חשוב פתח של מקום דירתו. וכדעה זו נקטו עוד הרבה פוסקים, שו"ת שבה"ל (ח"ג סי' פ"ג), הגר"נ קרליץ זצ"ל (לקט דיני חנוכה עמ' ס' ס"א), הגר"ש דבליצקי זצ"ל (קונ' ארבעה ספרים נפתחים אות י"ח), שו"ת אז נדברו (ח"ה סי' ל"ח אות י"ב), תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך שליט"א (ח"ב סי' שמ"ב אות י"א וח"ג סי' רט"ו אות י"ב) וכ"ה בס' מועדים וזמנים (ח"ו סי' פ"ח).

מאידך, דעת מרן החזו"א זצ"ל, מרן הקה"י זצ"ל ורבינו (להלן), הגר"ש דושניצר זצ"ל (שו"ת פאת שדך או"ח ח"ב סי' קמ"ב), הגר"א קוטלר זצ"ל (שו"ת תשובות והנהגות שם), הגר"י קמינצקי זצ"ל (ס' אמת ליעקב סי' תרע"ז הערה 591), הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל (דברי חכמים פמ"ג אות 491), הגר"ש"ז אויערבאך זצ"ל (שיעורי חנוכה להגר"י עדס שליט"א ודלא כמש"כ בהליכות שלמה פי"ד ס"ח), דמקום ההדלקה הוא בחדר האוכל ולא בחדר השינה.

והנה כתב רבינו בקונטרס הזכרונות (סי' ל"ב סי"ב) בשם החזו"א: בני הישיבות צריכים להדליק נר חנוכה בחדר האוכל בברכה ובחדר השינה בלא ברכה. וטעם החילוק בין חדר האוכל לחדר השינה, ביאר רבינו (ס' שונו הלכות תורת המועדים סי' תרע"ז סק"ג), שחדר האוכל הוא עיקר מקום קביעותם, ובמקום השינה יש להם להדליק רק מטעם חשד. והוסיף החזו"א: אך מוטב שיאכלו בחדרם לפחות ב' פעמים ביום ויברכו שם. ובס' ארחות רבינו (שם עמ' קנ"ב) הובא, שכך הורה החזו"א לרבינו כאשר למד בבחורותו בישיבה חוץ לעיר. והוסיף רבינו שמ"מ גם ישתתף בפרוטה בחדר האוכל כיון שאוכל שם פעם אחת, וכן הביא רבינו גם בקונטרס הזכרונות (שם). ורבינו הוסיף (ס' ארחות רבינו שם), שהיה נראה לו שלא מהדין רק לרווחא דמילתא

בדרך חכמה

הגרי"ש אלישיב זצ"ל שיש להדר לאכול במקום שישן סעודה אחת של פת. ואילו בס' ציוני הלכה (עמ' ק"ד) כתב ששאל את מרן הגרי"ש זצ"ל האם יש להחמיר גם לאכול בחדר השינה שלו. והשיב: יש מחמירים לאכול שם ארוחה אחת, וכן היה אומר הסטייפלר לנהוג ניל"ע דבס' ארחות רבינו (עמ' קנ"ג) מובא שהסטייפלר פסק שיאכלו בחדר שינה פעמיים ביום ולא פעם אחת], אבל אין חייבים לעשות כן. ע"כ. ובשו"ת שבה"ל (ח"ג סי' פ"ג) כתב ג"כ דסגי בסעודה אחת, עי"ש. אבל בשו"ת אז נדברו (ח"ז סי' ס"ט) כתב, שהרוצה להחמיר יאכל בחדר איזה דבר ולא סעודות ממש, משום שכל זה הוא רק חומרא וגורם קלקול לסדר הטוב של הישיבה. עכ"ל.

והנה בדעת החזו"א בזה, בתשובות והנהגות (ח"ב סי' שמ"ב אות י"א) כתב: יש שהורה להם החזו"א זצ"ל לצאת מכל ספק להדליק בחדר שינה ולאכול שם סעודה אחת או שתיים לצאת מכל ספק. אך כבר הבאנו בהערה הקודמת את לשונו של רבינו בקונטרס הזכרונות בשמו, שצריך שיאכלו לפחות ב"פ ביום. וכן הובא בס' ארחות רבינו (עמ' קנ"ב קנ"ג) שכן הורה החזו"א לרבינו ולהגר"ש ברמן זצ"ל שישן אצל החזו"א. ורבינו ביאר (ס' שונה הלכות תורת המועדים שם) שסעודות אלו צריך שיהיו של פת או סעודה חשובה כארוחת

אמר לו כן החזו"א שישתתף גם בחדר האוכל.

נלענין שיטת הקה"י בזה, עי"ש בס' ארחות רבינו שכתב שהקה"י הורה להדליק בחדר האוכל של הישיבה, אבל פעם אחת אמר לו שלדעתו חדר אוכל של ישיבה הוי כמסעדה שתשמישו רק לאכול ואח"כ הולך משם, והשו"ע שכתב "במקום שאוכל", כוונתו לחדר שגם משתמשים בו שאר תשמישים במשך היום, ולא חדר אוכל של ישיבה. והוסיף שהיה תרעומת על גאב"ד דפוניבז' שהורה שהבחורים ידליקו בחדר האוכל של הישיבה, עי"ש. ובס' ציוני הלכה (פ"ו) הביא גם ממרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל סברא זו דחדר אוכל של ישיבה הוי כמסעדה ואין בה עוד תשמישים].

הרי דדעת החזו"א היא שאם רוצים להדליק בחדר השינה צריך לאכול שם, וכך נהגו בישיבת סלבודקה, וכיון שבישיבה לא רצו שהבחורים יאכלו בחדרים, לכן הדליקו כולם בחדר האוכל.

טו. צ"ב טובא בזה, דהנה לפי הפוסקים שסוברים שמקום ההדלקה של בחורי ישיבות הוא בחדר שינה, מצינו כמה שיטות לענין האכילה במקום זה, דבס' שבות יצחק (עמ' קי"ב) כתב בשם מרן

מקום הדלקת נר חנוכה בבחור ישיבה שאינו לן בישיבה

שאלה: בחורים בישיבה קטנה האוכלים ג' סעודות ביום בישיבה וגם יש להם מקום לישון בצהריים, אבל בלילה הם ישנים בביתם, האם צריכים להדליק נ"ח בישיבה או בבית.

תשובה: בישיבה עם ברכה ובביתם נכון שישתתפו או ידליקו בלי ברכה. (טנמ תשע"ז)

שאלה: ואנוכי לא הבנתי מה הפי' שישתתפו בביתם, והלא להשתתף הוא דין באכסנאי ובן הישן בבית אביו אינו מוגדר לאכסנאי ושוב מה שייך בזה להשתתף.

תשובה: כיון שאוכל בישיבה היא כאכסנאי¹⁰. (ניסן תשע"ז)

בדרך חכמה

צהרים שנחשבת סעודה אף בלא פת. אבל עכ"פ בכמה ביסקויטים בודאי דלא סגי, וא"כ צ"ע איך כתב רבינו כאן שדעת החזו"א דסגי באכילת כמה ביסקויטים בחדר השינה.

10. דהיינו דהקובע להדלקת נר חנוכה

הוא מקום האכילה, וכמו שנתבאר לעיל בדעת רבינו, וכדעת החזו"א, וא"כ כיון שאוכל בישיבה הרי זה עיקר מקומו, וממילא בבית אביו אינו אלא כאכסנאי, ובזה או ישתתף או ידליק בלא ברכה. וכן הוא בס' ארחות רבינו (ח"ג אות צ"ב וצ"ג) בשם החזו"א והקה"י, שעיקר מקומו של הבחור הוא בישיבה. ודלא כמש"כ בס' מעדני שלמה (עמ' קי"ט) בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל שלאכול בישיבה זה כמו לאכול במסעדה.

אלא שמצאתי בס' ארחות רבינו (שם עמ' קנ"ג), שפעם אחת הגר"ש ברמן זצ"ל אכל רק מזונות ונראה שהי' ניח"ל להחזו"א בזה, וז"ל: כתוב אצלי עוד פעם מהדלקתו של הגרש"ב (שליט"א) בחנוכה בשינוי קצת מהנ"ל, ונראה זה הי' בשנה אחרת, כי רש"ב ישן כמה שנים אצל מרן, כך כתוב: סיפר לי הגרש"ב (שליט"א), שהי' אוכל פעם אחת ביום מזונות בחדר שישן אצל מרן זצוק"ל, ומרן אמר לו שמוציאו בהדלקתו, ולא השתתף עם פרוטה עם מרן,

שאלה: הנה זיכני השי"ת ושאלתי דבר זה את פי חמיו מרן הגרי"ש אלישיב (שליט"א), והשיב לי שבודאי שצריכים להדליק בבית במקום שישנים, והוסיף שראוי שיאכלו גם בבית¹, וא"כ רציתי לדעת איך לנהוג למעשה.

בדרך חכמה

שישן שם חשיב דירתו. ומ"מ כשמדליק במקום שישן ולא במקום שאוכל יש להדר לאכול שם סעודה אחת של פת. מיהו אם בבנין של חדר האוכל יש להם גם חדרים המיוחדים להם לשינת הצהרים ולהנחת חפצים, כיון שמקום אכילה עיקר ויש להם גם מקום דירה פרטי באותו בנין, אם ישנים שם בצהרים ידליקו בישיבה אף שבילילה ישנים בבית הוריהם. והיינו דוקא כשיש מעבר בתוך הבנין בין חדר האוכל לחדרי השינה דרך כה"ג מקרי בית אחד. ע"כ. ויל"ע בזה.

ונראה ליישב את הדברים ואין כאן סתירה, דדעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בזה היא, דבשביל שהישיבה תיחשב להיות ביתו של הבחור לא די במה שיש לו מקום לישון שם, אלא צריך שיהא לו מקום פרטי ששייך לו ומניח שם את חפציו האישיים וכדו', ולכן על האופן ששאלתי השיב שידליק בבית כיון שאין הישיבה נחשבת לביתו בזה שיש לו מקום לישון שם בצהריים, אבל מה שהביאו בס' פניני חנוכה ובס' שבות יצחק שידליק בישיבה, הם מדברים באופן שיש לו שם גם מקום מיוחד להנחת חפצים ולתשמישים, וכפי שמבואר בדבריהם.

יז. **וכן** ראיתי בס' הליכות שלמה (פי"ד ס"ט) שהגרש"ז אויערבאך זצ"ל כתב דעדיף שידליק בבית הוריו, אך אם מדליק בישיבה ג"כ יוצא.

עוד ראיתי בס' פניני חנוכה (פ"ה) בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דלא כמו שכתבתי לרבינו שהורה לי, וז"ל: שאלה: בחורים בישיבה קטנה הלנים בבית אביהם, אך אוכלים כל הארוחות בחדר האוכל בישיבה ובאותו בנין יש להם חדרים למנוחת צהרים. תשובה: ידליקו בישיבה, כי בעצם מקום האכילה הוא העיקר (תרע"ז ס"א), אלא שהואיל ואינו מיוחד לו לכן לא מדליק בחדר אוכל של הישיבה, אך בהצטרף שיש לו באותו מקום גם חדר מיוחד לו לתשמישיו נעשה מקום זה העיקר וחשיב שם ביתו. וכל זה בתנאי שמקום השינה הוא באותו בנין או באותו חצר שאוכל שם. ע"כ.

וכן ראיתי גם בס' שבות יצחק (פ"ו אות ד') בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וז"ל: ובחורי ישיבה שהולכים כלילה לישון בבית הוריהם, מקום ההדלקה שלהם הוא בבית הוריהם, משום שכאמור מקום אכילתם בישיבה הוא כללי, ולכן בית הוריו

תשובה: אני השבתי מה יחשמרן החזו"א זצ"ל השיב י"ט. (שנמ' משע"נ)

שמן הנותר מנרות חנוכה לשריפת חמץ

שאלה: האם אפשר להניח את השמן הנותר מנרות חנוכה ולשורפו בשריפת חמץ^ב.

תשובה: כ"א כן כ"ב. (י' אדר ג' משע"ד)

בדרך חכמה

משתמשים גם במשך היום כשרצו ללמוד או לנוח שם וכיו"ב, אפשר דשאני חדר אוכל שמיועד רק לאכילה בזמנים מסויימים, דשמה דמי למסעדה ולא לבית. ע"כ.

כ. כן הוא מנהג בעלזא והוא מובא בלוח דבר בעתו, וכן ראיתי בס' ילקוט כהונה שכן נהגו במשפחתו של הרב חכם רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל, מטעם דהואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא ליעביד ביה מצוה אחריתי, וכדאמרי' בברכות (ל"ט ב') לענין פת של עירוב, וכפי שנהגו גם לשרוף גם את כדי ההושענות בשריפת חמץ.

כ"א. וצ"ב מדוע מותר, והרי כתב השו"ע (סי' תרע"ז ס"ד): הנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו שהרי הוקצה למצותו, וא"כ איך אפשר להשתמש בזה עבור שריפת חמץ.

יח. מבואר בזה דאם זו לא היתה דעתו של החזו"א, היה רבינו מורה כשיטת חמיו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל. ואע"פ שידוע שבהרבה דברים הורה דלא כמרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, צ"ל דלא ידע שחמיו הורה אחרת, ופעם הראוני מכתב של רבינו שכתב שמעולם לא אמר אחרת מדעתו של חמיו, זולת אם לא ידע שהורה אחרת. אך כוונתו זולת אם החזו"א הורה דלא כחמיו דאז אזלי' בתר החזו"א.

יט. ובס' שבות יצחק (פ"ו) ראיתי שכתב בענין זה וז"ל: ומהגר"ח קניבסקי (שליט"א) שמעתי דעפ"י החזו"א הדליקו בישיבה בחדר האוכל, אך אמר שיותר טוב שיאכלו שתי ארוחות בחדר השינה כדי שתהא רוב אכילתם שם וידליקו שם. וכן אמר לבחור ישיבה שהיה ישן אצלו שיאכל בביתו שתי סעודות וידליק שם, ע"כ. והנה לפי מה ששמעתי מהגר"ח קניבסקי שליט"א דבחדר האוכל בישיבה באותו זמן היו

בדרך חכמה

בשמן והפתילות, אלא שמצרפים לשריפה הקיימת את השמן והפתילות, ומהסיבה הנ"ל שאסור ליהנות ממותר השמן והפתילות של חנוכה, וא"כ אולי י"ל שזו כוונת רבינו שאין איסור בדבר, דהיה פשוט לו שרק מצרפים את השמן והפתילות לשריפה הקיימת, אבל לא ברור אם זו כוונתו. וביותר, דממה שהבאנו לעיל מס' ילקוט כהונה שנהגו כן מטעם דהואיל ואיתעביד ביה מצוה חדא ליעביד ביה מצוה אחרית, ג"כ משמע ששורפים את החמץ בשמן והפתילות עצמם, דלכן מקרי דליעביד ביה מצוה אחרית, הגם ששם ג"כ יל"פ בדוחק שהכוונה היא לצרף לשריפה בלבד.

ולכן נראה לבאר, שהטעם שאין איסור הוא משום שמצוות לאו ליהנות ניתנו, וכדמצינו בהגהות חכמת שלמה (סי' תרע"ז) שמטעם זה העלה להתיר להשתמש עם השמן להדליק בביהכ"נ להתפלל בו, וז"ל: והנה מותר השמן שבנר חנוכה אם מותר להדליקו בביהכ"נ להתפלל בו, נראה פשיטא דמותר, דנהי דאסור בהנאה מ"מ קיי"ל מצוות לאו להנות ניתנו, ולא מיבעיא להסוכרים דאף מצוה דרבנן לאו להנות ניתנו אף גם להסוכרים דמצוות דרבנן להנות ניתנו היינו רק לענין אי איסורי הנאה ד"ת בזה אזלינן בתר מן התורה דאינו חייב במצוה זו א"כ הוי נהנה מן התורה כמקבל שכר בתורת אינו מצווה

ויל"פ בטעם הדבר, דכיון שעפ"י רוב הנותר הוא משיעור השמן של לאחר חצי שעה, שבפשטות אינו מוקצה למצותו אא"כ הקצה בפירוש, וכמבואר בשו"ע (סי' תרע"ב ס"ב) שאם נתן יותר שמן משיעור של חצי שעה יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן, וכמו שביאר המ"ב שם (סק"ז) שאינו מקצה השמן רק מה שצריך לשיעור חצי שעה למצותו. אבל זה לא יעלה יפה לפי הסכמת האחרונים (מג"א א"ר וח"א) שהביא שם המ"ב דלכתחילה טוב להתנות שאינו מקצה השמן אלא לשיעור הדלקה, משום דיש מן הפוסקים שסוברים דאם נתן בסתם הוקצה למצותה הכל. וכן לא א"ש עם המהדרין לשים שמן כשיעור עד שתכלה רגל מן השוק של זמנינו, ובקונו לקנות חכמה (עמ' 4) מובא ששיטת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל היא, שהשיעור הוא בשעה שאין תנועה של אנשים ברחוב, אפי' אם עדיין יש יחידים, וכל רחוב נמדד לפי מקומו, השעה שבה נגמרת התנועה ברחוב שיש בו חנויות אינה אותה שעה שנגמרת התנועה ברחוב שיש בו בתי מדרש וישיבות, וכן הובא בס' הליכות שלמה (פט"ו ס"ח) בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, וכן נהג מרן הגר"ז זצ"ל. דלפי"ז גם שאר השמן הוקצה למצותו.

והנה ראיתי מי שכתב שהכוונה במנהג לשרוף השמן והפתילות בשריפת חמץ הוא, לא ששורפים את החמץ ממש

בדרך חכמה

שגג בזה מאד ולא עלה ע"ד כל מ"ש ע"ש ודו"ק. ע"כ. אלא דעיי"ש בפמ"ג שהניח הדבר בצ"ע. ועי' עוד בערוה"ש (ס' תרע"ז ס"ו) שנקט ג"כ שמותר להשתמש לצורך מצוה, וכוונת חז"ל היתה רק שיהא בזה דין תשמיש קדושה שצריך גניזה ולא יוטל בבזיון. וא"כ י"ל דכמו"כ אפשר להשתמש עם מותר השמן והפתילות לצורך שריפת חמץ כיון שזה צורך מצוה ומצוות לאו ליהנות ניתנו. ויש מהאחרונים שכתבו דלפי"ז כל ההיתר הוא רק כאשר אינו מרויח מההשתמשות בהם, אבל אם מרויח מההשתמשות בהם כגון שאינו צריך לקנות דברים אחרים לקיום המצוה, אסור.

מיהו כ"ז הוא דלא כפי המבואר בראשונים שאסור להשתמש עם השמן לשום דבר שבעולם, וז"ל הרמב"ן במס' שבת (כ"א ב' ד"ה ודאמרינן): ולא דמי לעצי סוכה ולנויי סוכה שמותרים לאחר החג, משום דהתם מתחילתו לא נתנם אלא למצות החג ודעתו עליהן לאחר שבעה, אבל הכא דעתו היה שיכלה כל שמן שבנר דלית הלכתא כר"ש דאמר אדם מצפה אימתי תכבה נרו, לכך מכיון שהוא נתנו והקצוהו שיכלה במצוה, נאסר לו לעולם כמי שהקדישו לשמים וכו'. ע"כ. וכ"כ הרשב"א והר"ן שם. ובשו"ת שרגא המאיר (ח"ה ס' קי"ח אות ב') כתב דכן משמע מפשטות לשון השו"ע שאין לו שום עצה אחרת אלא רק לעשות מדורה בפני עצמה.

ועושה, אבל באיסור הנאה דרבנן ודאי דמותר לקיים בו מצוה של דבריהם ממ"נ אם בתר דאורייתא אזלינן מותר לגמרי, ואם מדרבנן הרי מדרבנן מצווה על כך ובדבר שהוא מצווה הוי עליו כעול ולא להנות ניתנו, וא"כ נר חנוכה דהוי מדבריהם מותר להשתמש בו תשמיש של מצוה. ועוד הרי גם בנר חנוכה גופא יש מתירין בתשמיש של קדושה, ואף האוסרים שם היינו רק בשעה שדולק לשם מצות נר חנוכה, דאז י"ל אם ישתמש בו קדושה לא ניכר דהודלק לשם מצוה, או י"ל דהוי ביזוי מצוה, דממצוה למצוה שייך נמי ביזוי, אבל אם כבר נשאר מנר חנוכה דשורפין אותו בפני עצמו, היכר פשיטא דלא בעינן בזה וגם ביזוי מצוה לא שייך בזה, דהרי אם ישרפנו כך הוי ביזוי יותר כיון דאינו שורפו רק מכח דאסור בהנאה הרי זה יותר ביזוי מצוה מאם ידליקנו בביהכ"נ, וגם עיין מ"ש הט"ז כעין זה לעיל בס"י קנ"ד דאף בדבר דאסור להוריד מקדושתו היינו רק אם ראוי עדיין למצותו, אבל אם אינו ראוי למצותו עדיף טפי לעשות בו מצוה קלה משיגנוז כך, וא"כ מכ"ש בזה דיותר טוב להשתמש בו לשם קדושה משיגנוזו כך. וזה דבר פשוט לדעתי ולא הייתי צריך להעלותו בכתב, רק כיון שראיתי שבפרמ"ג במשבצות כתב להיפוך והתיר רק ע"י הוספה ומכח ספק ספיקא כתבתי להוציא מלב הספר הנ"ל, ובמחכ"ת

בדרך חכמה

יש כמה ימים יותר מג' חדשים, ויש לדון לדבריו האם גם בכה"ג שרי להשהות או שמא אסור להשהות יותר מג' חדשים כלל.

וראיתי מביאים עוד טעמים להקל בזה, דבורות האחרונים אין כלל הרגילות להשתמש בהם שוב להדלקה, ועוד כי השמן שמשתייר בדרך כלל הוא לאחר שדלקו הנרות חצי שעה ומדינא דשו"ע ליכא בה קדושה, ורק מחומרת האחרונים הוא כיון שלא הותנה בהדיא, לכן מקילים להצניעו עד ער"פ.

והנה בהך דינא שאלו עוד את מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, האם מותר להשתמש עם הפתילות שהשתמשו בהם לנר חנוכה בשביל נר שבת. והשיב שאסור וצריך לשורפן. ונראה לבאר בזה, דאע"פ שגר שבת מצוה הוא, אבל כיון שמהות המצוה היא ליהנות מהנר וזהו מצות עונג שבת, וכפי שכתבו הראשונים הנ"ל בשבת וכ"כ התוס' שם (מ"ד א' ד"ה שבנר) שלכן נר שבת לכו"ע שרי להשתמש בו לאחר השבת, כיון דאפי' בשעת מצותו משתמש בו שלכך בא מתחילתו, ולהנאתו בה יושב ומצפה שיכבה, תו ל"ש לומר בזה מצוות לאו ליהנות ניתנו.

כב. עוד יל"ע איך מותר להניח את השמן עד ערב פסח ולשרוף בשריפת חמץ מצד אחר, והלא מבואר במ"ב (סי' תרע"ז ס"ק י"ט בשם הטור) שאסור להשאיר משמן של נר חנוכה עד לשנה הבאה, כיון שיש בזה מכשול שמא יבואו להשתמש בזה לתשמישו.

ויש שביארו הטעם, דעד ערב פסח לא חיישינן לתקלה, דרק בשנה שלימה חוששין לתקלה אבל לא בג' חדשים, אך צ"ב מה לי שנה מה לי ג' חדשים. ובס' בירורי חיים (ח"ד סי' כ"ג) כתב בדומה לזה מצינו לענין טריפה, דהרמ"א (יו"ד סי' נ"ז סי"ח) כתב דכל שצריכין להשהות הטריפה י"ב חודש חיישינן לתקלה, והפתחי תשובה שם הביא את החת"ס דבודאי י"ב חודש לאו דוקא, דהא מצינו בש"ס דביצה בסוגיא דטבילת כלים דחיישינן לתקלה דחצי שנה, והש"ך (ס"ק מ"ז) כתב דהיכא דא"צ להשהות רק כ"א יום לא חיישינן לתקלה בזמן מועט כזה, ועכ"פ חזינן סברא דבפחות מ"ב חודש לא חיישינן לתקלה.

והנה הדרכי תשובה (יו"ד שם ס"ק קצ"א) כתב בשם הערוגות הבושם (אות י"א) שיכול להקל להשהות רק ב' או ג' חדשים ולא יותר, וכאן מחנוכה עד ער"פ

לדלג על הניסים בתפילה בשביל לענות בקדושה

שאלה: המתפלל שמונה עשרה של שחרית בימי החנוכה, האם מותר לו לדלג על תפילת "על הניסים" בשביל שיספיק לענות על קדושה דחזרת הש"ץ.

תשובה: לא כג. (כ"ה טזת משק"ט)

בדרך חכמה

מוספים שדי במה שיאמר ונעשה לפניך וכו' וכמבו' בסי' רס"ח, ובמקום שעליו לקצר בתפילה או בברכה מ"ז לכאורה א"צ שיאמר יותר, [וכע"ז כ' בשו"ת שלמת חיים סי' שצ"א].

וראיתי בס' אור ישראל להגר"י דרדק שליט"א (דיני ימי החנוכה פכ"ז הערה 1151), שכתב דאף לדברי העמק התשובה לא נאמר שהוא מדלג לגמרי את על הניסים כדי שיוכל לענות קדושה ומודים, אלא רק לקצר כי הוא אין לדרכו וכדו' בשעת הדחק, וא"כ בודאי אין לדלג על הניסים כדי שיוכל לענות קדושה ומודים. ויש לדון לדבריו אם לקצר כדי שיוכל לענות קדושה וכדו' הוא כלול באץ לדרכו, וצ"ע. ע"כ.

ואולי יש לפשוט את הספק ע"פ הוראתו של מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, שנשאל עוד, האם בשבת במנחה יכול לומר שלום רב בשביל להספיק לומר קדושה. והשיב שאפשר, כיון ששם יש בזה מנהגים. וכך נשאל גם לענין מנחה בתענית ציבור, אם אפשר לומר שלום רב בשביל

כג. **וכן** ראיתי בשו"ת צמח צדק (הנדמ"ח שער המילואים סי' י"א) שכתב ע"ד השאלה אם לדלג על הניסים בשביל לענות קדושה ומודים, והשיב דאין לדלג, והביא מדברי רש"י בסוכה (כ"ה ב') דמצוה קלה הבאה לידיך אינך צריך לדחותה מפני חמורה העתידה לבוא, ועי"ש שאין לתמוה ע"ז ממה שמדלגים פסוקי דזמרה בשביל תפילה בציבור.

שו"ר שכ"כ בשו"ת לבושי מרדכי (תליתאי או"ח סי' נ"ט אות ב'), ותו"ד הם, דאין לנו רק מה שהוא בשעתו, וכיון שתיקנו חכמים לומר על הניסים, מה שע"י כך לא יכול לומר קדושה, זה אינו בשעתו, וכשיאמר הש"ץ קדושה במקום דאינו רשאי להפסיק פטור מדברי חכמים, וא"צ לחוש קודם לכן.

והנה בשו"ת עמק התשובה (ח"א סוס"י ק"ג) כתב, שנראה דעיקר ההודאה שתיקנו בתפילה ובברכה מ"ז, הוא במה שיאמר "על הניסים שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה", וכמו הברכה של שעשה ניסים, והשאר הוא רק יפוי הלשון, וכמו בתפילת

לדלג על הניסים בתפילה בשביל לישא כפים

שאלה: כהן המתפלל שמונה עשרה של שחרית בימי החנוכה, האם מותר לו לדלג על תפילת "על הניסים" בשביל שיספיק לעלות לדוכן ולישא כפיו.

תשובה: לא כד. (ט"ז ענת משכ"ט)

בדרך חכמה

ומצאתי בס' כאל תערוג (עניני המועדים בשם ס' מחשבת עם עמ' תרנ"ח) כי ע"פ הוראת החזו"א לרבינו בתשובה הקודמת, השיב מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל על השאלה לענין דילוג על הניסים בשביל ברכת כהנים, וז"ל: נשאל רבינו בכהן הנמצא באמצע שמו"ע בימי החנוכה, ורואה שאם יאמר על הניסים לא יספיק לישא כפיו, האם ידלג על "על הניסים" וישא כפיו, או"ד כיון שכעת הוא עוסק במצות תפילה א"צ לישא כפיו ולא ידלג. ואמר רבינו ע"פ מעשה, ששאל אחד את החזו"א, בנמצא בתפילת שחרית בלחש, ורואה שאם יאמר שים שלום יפסיד קדושה עם הציבור, האם יכול לומר שלום רב, והורה שיאמר שים שלום, אף שיפסיד קדושה או קדיש [השואל היה רבינו וכפי המובא בס' דעת נוטה (ח"א תשובה ש"ל) וז"ל: שאלה: כהן שנזדמן לו להתפלל שמו"ע עם הש"ץ, ואם יאמר קדושה עמו לא יספיק לומר ברכת כהנים נכונן בשבת דיש זמן מועט ביניהם], מה עדיף, האם לומר קדושה עם הש"ץ ולהפסיד ברכת

להספיק קדושה. והשיב שאפשר. ומעתה י"ל, דאם מותר לקצר ולשנות את כל מטבע הברכה של שים שלום לשלום רב בשביל שיאמר קדושה, ק"ו שאפשר לקצר את הנוסח של על הניסים בשביל אמירת קדושה, ובפרט שהוא אומר את עיקר הנוסח והשאר הוי רק יפוי הלשון.

כד. מאידך ראיתי בס' מועדי הגר"ח (ח"ב עמ' ש"מ) שרבינו נשאל: אם יאמר על הניסים בתפילה יפסיד מגילה, או לישא כפיו כשהוא כהן, אם יאמר על הניסים. והשיב: אולי. ומבואר בזה שיש לרבינו צד שאולי כן ידלג על אמירת הניסים בכדי שיוכל לומר ברכת כהנים ודלא כהנ"ל.

ובדוחק י"ל שעיקר כוונת רבינו למגילה שזה חיוב גמור, ולכן שם יש צד שידלג עבור זה, והצד השני הוא דסו"ס כעת הוא עסוק בתפילה ואינו מחויב לדאוג למה שיהא מחויב אח"כ וכדלהלן, אבל בשביל לישא כפים לא היה צד שידלג על הניסים. ויל"ע.

לדלג על הניסים בשביל לסיים שמו"ע עד שקיעה"ח

מי שלא התפלל מנחה, ומקפיד להתפלל מנחה עד השקיעה, ורואה שיש לו עוד כמה דקות עד השקיעה, והוא משער בעצמו שהוא יכול להתחיל ולגמור שמו"ע עד השקיעה רק אם ידלג על הניסים, אין לו להתחיל, ויתפלל ערבית שתים כ"ה.

הטעם שאין מדלגין בתפילה

שאלה: מה הטעם שאין מדלגין.

תשובה: אין עושין רווחים בתפלות כ"ה. (מ' שנט משס"ט)

בדרך חכמה

כהנים, או להיפך. תשובה: שאלתי מהחזו"א אם מותר לומר שלו' רב בבוקר כדי שיוכל לומר קדושה והשיב שאסור, והוא כעין שאלתכם. ע"כ. וא"כ כ"ש ב"על הניסים", דהרי באומר שלום רב עיקר הברכה היא החתימה, והרי אומר המברך את עמו בשלום, משא"כ בהזכרת על הניסים הרי לא יאמרה כלל, [נאפי' שבוזה יפסידו הציבור ברכת כהנים בכה"ג שהוא הכהן היחיד שנמצא שם]. ע"כ.

כ"ה. בס' דעת נוטה שם במקורות וביאורים הערה (287) הובא שרבינו אמר סברא זו בשם החזו"א, וז"ל: שמעתי מרבינו ששאל את החזו"א האם לומר בשחרית שלום רב כדי שירויח להספיק לומר קדושה, והשיבו שאין לעשות חשבונות של רווחים בתפילה, ע"כ.

כ"ה. בס' דעת נוטה שם במקורות וביאורים הערה (287) הובא שרבינו אמר סברא זו בשם החזו"א, וז"ל: שמעתי מרבינו ששאל את החזו"א האם לומר בשחרית שלום רב כדי שירויח להספיק לומר קדושה, והשיבו שאין לעשות חשבונות של רווחים בתפילה, ע"כ.

סברא זו בשם החזו"א, וז"ל: שמעתי מרבינו ששאל את החזו"א האם לומר בשחרית שלום רב כדי שירויח להספיק לומר קדושה, והשיבו שאין לעשות חשבונות של רווחים בתפילה, ע"כ.

כ"ה. בס' הובא בס' אור ישראל הנ"ל (דיני ימי החנוכה פכ"ז סט"ו) בשם רבינו. ובהערות שם (הערה 1152) הביא שהגר"ש דבליצקי זצ"ל כתב בשו"ת שומע ומוסיף

כ"ה. בס' הובא בס' אור ישראל הנ"ל (דיני ימי החנוכה פכ"ז סט"ו) בשם רבינו. ובהערות שם (הערה 1152) הביא שהגר"ש דבליצקי זצ"ל כתב בשו"ת שומע ומוסיף

שכח על הניסים בשבת אם אומר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וכו'

שאלה: הנה מבוי' בהלכה שאם אחד שכח לומר על הנסים בתפילה או בברהמ"ז יכול לאומרו בסוף התפילה או ברהמ"ז בנוסח של הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וכו' ^{כז}, ונסתפקתי אם יכול לאומרו גם בשבת, שהרי אין אומרים בקשות בשבת ואין זה מעיקר התקנה, ורציתי לדעת מה דעת מרן בזה.

תשובה: נוסח התפלה אין בו משום בקשות בשבת ^{כח}. (ז' טזמ משכ"מ)

בדרך חכמה

כז. לענין ברהמ"ז נזכר ברמ"א בב' מקומות, האחד בסי' קפ"ז ס"ד והשני בסי' תרפ"ב ס"א. ובסי' תרפ"ב הוסיף המ"ב (סק"ד) גם לענין תפילה, וז"ל: וה"ה שיאמר כן בתפילה אחר גמר התפילה דרך בקשה קודם יהיו לרצון. ע"כ.

כח. כוונת רבינו בזה, דכיון דקבעו נוסח הרחמן הוא יעשה לנו ניסים בברהמ"ז הר"ז נחשב כטופס ברכות קבוע והתירו בשבת. וכדאמרינן בירושלמי דשבת פרק אלו קשרים (פט"ו ה"ב): תניא אסור לאדם לתבוע צרכיו בשבת, רבי זעירא שאל לרבי חייא בר אבא מהו מימר רענו זוננו פרנסנו בשבת, א"ל טופס ברכות כך הוא. פירוש שאינו כתוב צרכיו בשבת. וה"ה בתפילה. וכן שמעתי ממרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל דכיון שזה נוסח התפילה מותר לאומרו בשבת (הבאתיו בס' פסיק ריש"א על מועדים עמ' נ"ז).

אלא שיש בזה חידוש, שהרי כל אמירת הרחמן בשבת בכלל הוא מהטעם הנ"ל, וכמש"כ המ"ב (סי' קפ"ח סק"ט) בשם

[בס' שערי ימי החנוכה להגר"י טשזנר שליט"א (שער ד' פ"ג אות י') הביא בשם ס' שלמי תודה להגר"ב צ' פלמן זצ"ל (סי' כ"ט אות ב') דבתפילה עדיף שיאמר בלשון זה: יהי רצון מלפניך שתעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, בימי מתתיהו הן יוחנן וכו'. דאף שגם בשמו"ע יכול לומר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וכו' כמו בברהמ"ז, אבל לשון יהי רצון הוא לשון בקשה רגיל בתפילה, לכן הוא מתאים יותר להאמר שם, אבל מצד הדין גם לשון הרחמן אפשר לומר שם, כי גם זה הוא לשון בקשה, והעיקר שבסוף השמו"ע צ"ל בלשון בקשה ולא בלשון הודאה, כי אי"ז

בדרך חכמה

בקשה של רבים והוי צרכי רבים, שרי לבקש בשבת, ואיסור שאלת צרכיו בשבת הוי כאשר מבקש בקשה פרטית דהוי צרכי יחיד. דאילו לפי הטעם הראשון שכתב רבינו שזה נעשה כטופס ברכה, אין חילוק בין בקשה פרטית או בקשת רבים.

שו"ר שכך שיטת המאירי בספרו מגן אבות (ענין כ"ד), וז"ל: וכן קצת גאונים כתבו בענין התוספות שנהגו להוסיף בשלוש הראשונות ושלוש האחרונות, שלא אמרו אל ישאל אדם צרכיו וכו' אלא בצרכי יחיד אבל בצרכי רבים מותר, ומתירין להזכיר כל צרכי רבים בתפילה אף בשבת. ואע"פ שתפילות י"ח בלשון רבים אמורות, ואעפ"כ אין אומרים אותן בשבת, באלו הדין שכולם נתקנו לתפילה שבכל יום והויא לה דרך חול, וכן שנתקנו להיות כל הצריך לאדם שגור בפיו כדי שכל שיצטרך בפרט לענין אחד מהן יהא נותן לבו עליה ומרבה בכוננתו, והוא שאמרו (ברכות כ"ט א') שאם בא לומר מעין הברכה בכל ברכה וברכה אומר, הכל לפי מה שצריך לו והרי זה כצרכי יחיד. ע"כ. [וכ"כ המאירי בחיבור התשובה משיב נפש מאמר ב' פ"ב, עי"ש].

אולם יתכן שאין כאן ב' טעמים אלא הכל טעם וענין אחד הוא, וע"ד מש"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א בתשובות והנהגות (ח"ג סי' צ"ה), וז"ל: ונראה שכל מה שאין לבקש בשבת היינו דוקא

הב"י בשם שבלי לקט ודרכ"מ בשם או"ז, וז"ל: וגם כל הרחמן יכול לומר בשבת אע"פ שאינן מטופס הברכה שתקנו חכמים, שכיון שנהגו הכל לאמרם בכל פעם שמברכין ברהמ"ז, נעשה להם כטופס ברכה ואין בזה משום שאלת צרכיו בשבת. ע"כ. וא"כ באופן ששכח לומר על הניסים בשבת, שרק בכה"ג אומר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ולא בכל פעם שמברכין ברהמ"ז, היה אפשר"ל דאינו נעשה כטופס ברכה, וחידשו רבותינו שג"ז נעשה כטופס ברכה, כיון שכך תיקנו בנוסח התפילה וברהמ"ז.

אך באמת המעיין בדרכ"מ יראה שלשונו הוא: ואומר הרחמן בשבת כדרך שאומרו בחול. ע"כ. ולפי"ז אי"ז משום שנהגו לאמרם בכל פעם, ואז יש את החידוש הנ"ל, אלא משום שאומרו בשבת כדרך שאומרו בחול, וא"כ כשם שאם שכח לומר על הניסים בחול אומר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים, כך אם שכח בשבת יאמרנו, ואז אי"ז כ"כ חידוש והוי פשוט יותר.

מיהו ראיתי מובא בשם ס' דולה ומשקה להגרא"ח שציגל שליט"א (עמ' רמ"א) שהביא מרבינו שהטעם להתיר לומר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וכו' בשבת חנוכה, כיון דאין זה בקשה פרטית. והיה נראה שזהו טעם אחר להתיר לומר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וכו' בשבת, דכיון שזו

בדרך חכמה

כוונתו שזה נכלל בטופס התפילה והברכה הקבועה לרבים, ולא בקשה פרטית שאינה בכלל טופס התפילה והברכה אלא היא בקשה שעושה מעצמו ולא בנוסח התפילה.

ונראה שזו דעת הריב"ש (שו"ת סי' תקי"ב), וז"ל: ומ"מ המנהג הטוב והישר

בעיני הוא מנהג ברצלונה שלא לאמרו [אבינו מלכנו] כלל בשום שבת אף ביוהכ"פ, שכיון שאי"ז מנוסח התפילה עצמה והוא נוסח שאלת צרכים לעצמו, אין לאמרו בשבת. אבל שאר הסליחות והבקשות הנהוגות לומר בתפלה עצמה בשאר יוהכ"פ א"צ לשנותן מפני שחל בשבת אף אם יש בהן שאלת צרכים, וזהו שאמרו בירושלמי וכו' אמר ליה טופס ברכה כך היא, כלומר וכיון שהוא צ"ל ברכה זו, אין לשנות מטבע הברכה ממה שהוא אומר בחול, שאין איסור שאלת הצרכים אלא להוסיף על מטבע הברכה, או כששואל לעצמו שלא בתוך ברכה הצריכה לו וכו', ומטעם זה אני אומר שכל הבקשות והסליחות והפזמונים הנהוגות לומר באמצע התפלה בראש השנה וביום הכפורים ובשאר המועדים, אין צריך לשנותן כשחלו בשבת, אף על פי שיש בהן שאלת צרכים. משום דכיון שנהגו כן באותן ימים כשחלו בחול הוה להו כטופס ברכה, אבל אבינו מלכנו שהוא שאלת צרכים לעצמו ואינו באמצע תפלה כדי

כשמבקש על איזה חולה פלוני או צרה מיוחדת, וכן בר"ה שכולם בצרה, אבל כשמבקשים מהקב"ה בדרך תפילה הקבועה לרבים, שישפיע לישראל חיים טובים אין בזה איסור, וכע"ז אמרו בירושלמי שטופס ברכה כך הוא, והיינו שלא ניכר בזה שחסר לו בשבת. וכן משמע בברכות (כ"א א') שבעצם היה ראוי להתפלל את כל הי"ח ברכות בשבת רק לא אטרחוהו רבנן מפני כבוד שבת, שהאריכות בבקשה על צרכים אלו היא שלא בזמנה, ולא נאמר הטעם משום שאסור לשאול צרכיו, שכה"ג שאינו שואל צרכיו אלא רק מבקש השפעת טובות רוחניים וגשמיים לא נקרא צרכיו בשבת, וכה"ג לא אסרינן, שזהו בכלל דברי הירושלמי שטופס ברכה כך הוא, ומה"ט אומרים בברהמ"ז "רענו זוננו פרנסנו וכלכלנו וכו'", ומיהו מפני כבוד שבת יש למנוע להתפלל בשבת תפלות לצרכיו, אבל כשמערבו בתוך צרכי עם ישראל נהגו להתיר. ע"כ. דהיינו שכוונת הירושלמי שטופס ברכות כך הוא, היינו שהבקשה נכללת בתוך התפילה הקבועה, ורק אם מבקש בקשה מחוץ לטופס הברכה אסור, ולפי"ז אין נפק"מ אם זו בקשה של צרכי יחיד או בקשה של צרכי רבים. וא"כ נראה דמש"כ רבינו דשרי לומר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים בשבת משום דאי"ז בקשה פרטית, אינו לאפוקי בקשה של רבים, אלא

בעל הניסים אין מזכירין נפלאות ובהרחמן הוא יעשה לנו ניסים מזכירין נפלאות

שאלה: מדוע בתפילת על הנסים לא מזכירים את הנפלאות (לפי נוסח אשכנז) ואילו כאשר שכח לומר על הנסים ואומר הרחמן הרי הוא מזכיר את הנפלאות כט.

תשובה: היינו נסים היינו נפלאות^ל. (י"ז טז תשס"ח)

בדרך חכמה

הוא ניסים בלא נפלאות. עוד חילוק מצינו, דבסי' תרפ"ב הנוסח ברמ"א הוא "כשם שעשית לאבותינו בימים ההם", ואילו בסי' קפ"ז הנוסח ברמ"א הוא "כמו שעשית בימים ההם".

והנה מקור דברי הרמ"א הוא בכל בו (סי' כ"ה) ושם הנוסח הוא כך: אבל אם לא סיים כשיגיע להרחמן יאמר הרחמן עשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה בימי מתתיהו וכו'. ע"כ. הרי דכתב כהנוסח שכתב הרמ"א בסי' תרפ"ב ולא כמש"כ בסי' קפ"ז. מיהו יל"ע גם בדברי הרמ"א בסי' תרפ"ב, דהנוסח בכל בו הוא "עשה לנו" ולא "הוא יעשה לנו". וצ"ע בכ"ז.

ל. מיהו יש להעיר דלכאורה נראה דניסים לאו היינו נפלאות, אלא ניסים

היינו ניסים גלויים והם דברים הנעשים מחוץ לסדרי הטבע, ואילו נפלאות היינו ניסים נסתרים והם דברים פלאיים שנעשים

שנאמר בו טופס ברכה כך הוא, אין ראוי לאמרו. ע"כ.

והנה כאשר שאלתי (בליל שבת חנוכה תשס"ה) את הגר"פ שיינברג זצ"ל אם אפשר לומר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים וכו' בשבת, אמר לי שלכאורה אין לאומרו בשבת. שבת ושאלתי האם לומר בהרחמן את הנוסח של על הניסים בלא בקשה, והשיב שלא מצינו נוסח כזה.

שו"ר בס' אור ישראל (פכ"ז הערה 1635) שהביא משו"ת שומע ומוסיף (כת"י שאלה ל"ב), שכתב הגר"ש דבליצקי זצ"ל שיש לומר יהי רצון וכו' או הרחמן הוא יעשה וכו' בהרהור, כדין חולה שאינו יכול לדבר דסגי בהרהור, ולגבי שבת דיבור אסור והרהור מותר, ועל הניסים בפה מבלי ההוספה "כשם שעשית כך תעשה עמנו" וכו'. עכ"ד.

כט. כן הוא הנוסח ברמ"א בסי' תרפ"ב, אבל בסי' קפ"ז הנוסח ברמ"א

בדרך חכמה

בכל עת אלא רק לעתים בכל יום, אבל הניסים הנסתרים שהם הנפלאות שבתוך סדרי הטבע, הם נעשים תמיד בכל עת. ומצאתי שכיוונתי בזה למש"כ הגרש"ד הכהן מונק זצ"ל בס' פאת שדך על תפילה (שער א' לקט שדך עמ' י"ח) לבאר את תפילת מודים, וז"ל: ובתחילה צ"ב מה בין ניסים לנפלאות, ועוד צ"ב למה הוסיפו גבי נפלאות וטובותיו וכו'. ונראה כי נס הוא שינוי מנהגו וטבעו של עולם, אבל נפלא היינו טמון ומכוסה, כמו כי יפלא ממך דבר למשפט, שאף הטבע ומנהגו של עולם יש בו פלאות רבים כידוע, אבל ידוע שהניסים שהקב"ה עושה הם רק לטוב גלוי, ואף פורענות האומות הנעשה בדרך נס הוא לטובת ישראל וכו', משא"כ הנפלאות הטבעיים יש בהם לפעמים פורענות כגון יסורי הגוף והפסד התבואה והממון בדרך פלא, ומ"מ מאתו ית' לא תצא רע, והכל לתכלית טוב, על כן גבי ניסים א"צ לפרש שהם טובים, כי טובתם גלויה, משא"כ גבי נפלאות הוצרך לפרש וטובותיו, ר"ל אע"פ שטובתם לפעמים נסתרת, מ"מ ודאי טובה היא. ע"כ. כמו"כ ראיתי בס' עמק ברכה להגר"א פומרנצ'יק ז"ל (עמ' קכ"ג), וז"ל: הא כל דרכי הטבע הם נס ממש, ולא ניסים רגילים אלא ניסים נפלאים, כמו שאנו אומרים בתפילה, נודה לך ונספר תהלתך על ניסוך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת, ובברכת אשר יצר אנו

בתוך סדרי הטבע, ולכן הפלא אינו גלוי אלא הוא טמון ומוסתר בתוך הטבע. שו"ר שכן ראיתי שפי' המלבי"ם את הפסוק בתהלים (ט' ב') אספרה כל נפלאותיך. לא כדרך בני אדם שלא יספרו רק ניסים הגלויים, אבל הדברים שיראו למו סיבות טבעיים יתלו בטבע ובמקרה, אבל אנכי נפקחו עיני לדעת שגם דרכי הטבע המה נפלאות א'ל וניסים נסתרים, ואספרה להודיע שהם נפלאות תמים דעים. עכ"ל. עוד ראיתי שכתב האברבנאל בפירושו (ישעי' ז' י'), שנס נאמר על דבר הנרשם שיביטו בו הכל כמ"ש (ישעי' ה' כ"ו) ונשא נס לגוים, ואילו הפלא נאמר על כל דבר שיפלאו ממנו בני אדם, והמה דברים שנסתרו מהם. ע"כ. וכן מצאתי בכתבי ר' צדוק הכהן מלובלין (פרי צדיק בראשית לחנוכה), וז"ל: דנס נקרא כשיוצא מגדר ההנהגה והטבע וכו'. נפלאות הם דברים הנעלמים ומכוסים דברים שכיסה עתיק יומין. ע"כ. [ועי' עוד בס' "חכמה ומוסר" מהרש"ז מקלם (ח"א עמ' קי"א)]. ולפי כל זה יל"ע במש"כ רבינו שניסים היינו נפלאות. ועכ"פ לפי"ז בס"ד עלה בדעתי לפרש את נוסח תפילת מודים "ועל ניסוך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת", דמדוע על הניסים הוא "בכל יום", ואילו על הנפלאות הוא "בכל עת", ולהנ"ל הוא מבואר היטב, דהניסים הגלויים שמחוץ לסדרי הטבע אינם נעשים

בדרך חכמה

שהיה ראוי רק ליום אחד דלק שמונה ימים, וזהו נס גלוי ואינו בתוך טבע העולם כלל.

אבל בסידור אור החמה להגר"ז קרויזר זצ"ל (סדר הדלקת נר חנוכה) ראיתי שביאר להיפך, וז"ל: יש לעיין אם במקום שעשה ניסים אמר שעשה נפלאות, שנראה שהם שני ענינים נפרדים, דגבי נפלאות אומרים אדון הנפלאות והיינו דברים שרק האדון יכול לעשותו, וכגון לומר לחומץ וידליק, שמי שהוא אדון של החומץ מה שיצוה עליו יעשה, ולכך כשרוצה ה' ונותן לחומץ כח שנתן לשמן, הרי זה בא מכחו של הבעלים שקבע לכל חפץ את תכונתו, וזה פליאה כלומר שאין אנו יכולים להבין את המעשה, וזהו הלשון "אדון הנפלאות", והיינו שהוא האדון של העולם לומר לו שידליק, ולא אמרו אדון הניסים, שנס הוא על דבר שאף מי שאינו אדון יכול לעשותו אם יהיה בידו הכלים הראויים, אם להרוס כלי הריסה, ואם לבנות כלי בנין, ונס שהוא נהרס או נבנה ללא כללי הטבע, ולכך נקרא מי שנעשה לו נס "בעל הנס", שהנס בידו ככלי יוצר שעשה לו הנס את פעולת הכלי. ובחנוכה היו שם שני הענינים, שהיה שייך לנצח את היוונים בדרך העולם אילו היו בידי החשמונאים הכלים הראויים לניצוח המלחמה, ושם במקום שנים עשר אנשים היו שנים עשר אלפים, אבל נס השמן זהו כבר נפלאות, שא"א בכלי בני אדם שישימו

אומרים, רופא כל בשר ומפליא לעשות, הרי שדרך הטבע כזה הוא פלא ממש, והחילוק הוא רק שבדרכי הנס אנו מכירים את יד השם הגדולה, ובדרכי הטבע אין אנו מכירים את יד השם רק מאמינים ויודעים שכן הוא, אבל באמת הם ניסים נסתרים והכל מהשם הוא. ע"כ.

ומעתה יל"ד בגדרי הניסים של חנוכה, דהנה בחי' בכור שור (שבת כ"א ב') הקשה על הרמ"א שכתב דאם שכח בחנוכה לומר על הניסים בברהמ"ז יאמר הרחמן יעשה לנו ניסים כמו שעשה בימים ההם, דודאי מוכח פ' הרואה (ברכות ס' א') דאין להתפלל שיעשה לו נס, ואע"ג דלא נזכר בהדיא בשו"ע או"ח סי' ר"ל, מ"מ סתמא כפירושו דהכא אמרי' בגמ' אמתניתין דהמתפלל יה"ר שתלד אשתי זכר ה"ז תפלת שוא, ולא מהני רחמי דהמתפלל שיעשה לו נס ה"ז תפלת שוא. ובתירוצו השני כתב, דיש לחלק בין ניסים של טבע העולם, שמלחמות החשמונאים משמע שהיו ניסים דרך טבע העולם, משא"כ להחליף נקבה שתעשה זכר הוא נס שלא כדרך טבע העולם כלל וכיו"ב הוה תפלת שוא, וצריך לזהר שלא יתפלל שיעשה לו נס היוצא מטבע העולם. ולפמשנ"ת לעיל הוי נס המלחמה בגדר של נפלאות שזה היה בתוך סדרי טבע העולם. אבל נס פך השמן היה מחוץ לסדרי הטבע, דשמן

בדרך חכמה

מטע שמן כמו חצי לוג וידלוק משך זמן, וזהו נפלאות, שמי שהוא האדון ובעלים על השמן והפתילה והדליקה יכול לצוות עליה שתדלוק באופן אחר ממה שנצטוו עליה בראשונה בבריאת העולם. ולפי כשתקנו את הברכה בהדלקת נר חנוכה על חלק הניסים שהיו, הרי כשיאמר נפלאות משנה ממטבע הוא, שהרי תקנו לברך על חלק הטבע שהצליח עבורנו. ע"כ. הרי דנס נצחון המלחמה נקרא נס ואילו נס פך השמן נקרא פלא.

והנה כתב רבינו בס' טעמא דקרא (חנוכה), וז"ל: מה ששואלים למה לא נזכר נס פך השמן בעל הניסים, נראה דחיוב הודאה אינו אלא על דבר שיש לנו טובה מזה כמו יצי"מ שאלמלי לא הוציא הרי אנו ובנינו כו', וכן נס פורים שאילו היו נהרגין ח"ו גם אנו לא היינו, וכן נס חנוכה אם היו ח"ו מעבירין אותן על דת, אבל על נס שהי' רק טובה לאבותינו, נהי דשייך פרסומי ניסא אבל לא מצינו חיוב הודאה ע"ז, כמו בסוכות שהושיב הקב"ה את אבותינו בסוכות, לא מצינו הודאה ע"ז, אף דעיקר חג הסוכות הוא לפרסם נס, לפי שזה הי' רק טובה להם ולנו אין הנאה מזה, וכן בנס פך השמן הי' רק להם תועלת שיקיימו המצוה שבוע קודם, ולכן לא נזכר זה בעל הניסים, וזהו שאומרים ולעמך ישראל עשית כו' כהיום הזה, היינו שגם היום יש לנו תועלת מזה. ע"כ.

וכעי"ז ביאר אאמו"ר זצ"ל: כתב רש"י בשבת (כ"א ב') ד"ה ה"ג ועשאוהו וכו', שימים אלו נקבעו לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה, עכ"ד. מבואר בזה דעל הניסים הוא ענין ההודאה, ואילו ההלל הוא ענין אחר. וא"כ נראה דמה שאומרים על הניסים הוא על הנס של המלחמה, משא"כ אמירת ההלל היא על נס פח השמן. והביאור בזה הוא, שהודאה נתקנה רק על דבר שלא שייך להתקיים בלעדיו ובלא הצלה זו, אבל הלל נתקן על דבר שאפשר גם בלעדיו, ולכן ההודאה באה רק על ההצלה והנצחון של המלחמה, דבלא ההצלה היו כלל ישראל נאבדים ח"ו, משא"כ ההלל בא על נס פך השמן שהרי היינו יכולים להתקיים גם בלא הנס הזה. ויש להוסיף דלפי זה מדויק מאד מדוע בזמר "יוונים נקבצו עלי" וכו', מסיימים "קבעו שיר ורננים" ולא קבעו בו גם לשון של הודאה, דבזמר זה מזכירים רק את ענין פך השמן "ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים", ועל נס פך השמן ל"ש הודאה אלא רק שיר ורננים שזהו ההלל. עכ"ד. נודלא כמו שפי' רבינו בס' טעמא דקרא, דשיר היינו הלל כמ"ש השיר יהיה לכם כליל התקדש חג דנדרש על הלל (פסחים צ"ה ב'), ורננים הוא תפילת על הניסים כמ"ש רננו צדיקים בה', וכאן אמרי' מסרת רשעים ביד צדיקים]. ועי' בכל זה בס' עמק ברכה (עמ' קכ"ד).

לפ"ד רבינו במעמא דקרא מדוע אומרים על הנסים כל ח' ימי חנוכה

שאלה: הנה מרן שליט"א ביאר בס' טעמא דקרא לחנוכה דמה שלא נזכר נס פך השמן בעל הנסים הוא משום דהודאה אינו אלא על דבר שיש לנו טובה מזה, ובנס פך השמן הי' תועלת רק להם ולא לנו, דהיינו שההודאה בעל הנסים הוא רק על הנצחון של המלחמה ומזה יש גם לנו טובה, ויש להקשות לפי"ז מדוע אומרים על הנסים כל ח' ימי חנוכה, והלא הנס של המלחמה הי' רק ביום הראשון בלבד.

תשובה: בשביל שהוקבע ח' ימים להלל ולהודות ל'. (ה' טבת תשס"ט)

בדרך חכמה

והשתא אם נצרף את דברי האור החמה ואת דברי רבינו ודברי אאמו"ר זצ"ל גם יחד, נראה דיש לתרץ בס"ד באופן נפלא את מה ששאלתי את רבינו, מדוע בנוסח של על הנסים אין אומרים "נפלאות", ואילו בנוסח של הרחמן אומרים הוא יעשה לנו ניסים "ונפלאות".

דכיון שנתבאר ש"ניסים" קאי על נצחון המלחמה, ו"נפלאות" קאי על נס פך השמן, ונתבאר נמי שמודים רק על נס נצחון המלחמה שיש לנו טובה והנאה מזה, ואין מודים על נס פך השמן שרק לאבותינו היה טובה מזה ולנו אין הנאה מזה, לכן בעל הנסים שזהו הודאה מזכירים רק "ניסים" שהוא מכוון לנצחון המלחמה, ואין מזכירים "נפלאות" שהוא מכוון לנס פך השמן, אבל בהרחמן שהוא

בקשה ולא הודאה, אפשר לבקש על כל הנסים האפשריים וגם על ניסים שהתועלת והטובה תהיה רק לזמן ההוא ולא לדורות שאח"כ, ולכן מזכירים גם "נפלאות", ומבקשים שהרחמן יעשה לנו כל סוגי הניסים, גם ניסים כמו נצחון המלחמה, וגם ניסים שהם נפלאות כמו נס פך השמן.

לא. נראה שרבינו נקט כלישנא דגמ' "קבעום ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה". ויתכן שרבינו למד שזה החידוש בקביעות זו, דהנה לשון הגמ' בשבת (כ"א ב') הוא: מאי חנוכה, דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון, דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון, שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי

בדרך חכמה

ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה. ופרש"י שם וז"ל: ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה, לא שאסורין במלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה. ע"כ. והיינו דאח"כ לעולם מצד נס נצחון המלחמה היה צריך להודות ולהלל רק יום אחד, אלא שלאחר שראו חכמים שנס פך השמן היה שמונה ימים לכן תקנו שגם ההלל וההודאה על הנצחון יהא שמונה ימים, ולכן קבעום רק לשנה אחרת ולא לאותה שנה.

ומצאתי בס' ידי אליהו לרבי אליהו גאליפאפא (נפטר בשנת ת"ק, נדפס בקושטא שנת תפ"ח) על הרמב"ם (פ"ג מחנוכה) שכתב ממש כדברינו, וז"ל: ויש לדקדק בדברי רבינו במה שהאריך בתחילת פרק זה בענין צרות היוונים, שבטלו דת ישראל, ושפשטו ידם בממונם ובנותיהם, ושפרצו בהיכל, ושהיה לחצם לחץ גדול, עד שריחם ה' וגברו וכו', והעמידו מלך, ועשה מכל זה בבא גדולה ככותב דברי ימות עולם מה שאין זה מדרכו, ולמה לא כתב בקיצור כמו שאמר בגמרא, שהיוונים טמאו כל השמינים ונעשה להם נס בפך א' שמצאו להדליק ח' ימים ומפני זה תיקנו וכו', דהיינו מה דצריך להלכה זו. אלא מכל

זה נראה, שדעת רבינו שלא היה קביעת ימים אלו בשביל נס השמן בלבד, אלא עיקרו היה להצלת צרות היוונים שהיה צרתם ולחצם רב עד למאד, והיה נס עצום נציחת מעטים את הרבים וחלשים את הגיבורים וחזרת מלכות לישראל, ואפילו לא נעשה להם נס השמן לעולם היו קובעין יום אחד יום טוב בהלל והודאה מתקנת הנביאים, כמו שאמרו בפרק ערבי פסחים, נביאים תקנו הלל על כל צרה שנגאלים ממנה, אלא מפני שאירע להם נס השמן הוסיפו עוד שבעה ימים וקבעו שמונה ימים בהלל והודאה והדלקת נרות, ואם היה הקביעות בשביל נס השמן לבד, מה שייכות יש בהלל והודאה לנס השמן דלא שייך ביה אלא הדלקת הנרות, אלא ההלל וההודאה הוא על ההצלה, והדלקת הנרות הוא על נס השמן, וסדר על הניסים יורה על זה שהוא כולו הודאה על הצלת הצרה ונס הניצוח בהיותם מעטים וחלשים, ולא הזכירו שם נס השמן כלל, דלא שייך ביה הודאה, ולזה האריך רבינו בענין צרות היוונים והצלתם, להורות לנו שעיקר קביעות ההלל וההודאה היתה בעבור הצלת הצרות ונס הניצוח, וזה שכתב בבבא ב' ומפני זה התקינו חכמים שיהיו ח' ימים אלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהם הנרות וכו', כלומר שתקנת ההלל היתה בעבור ההצלה והדלקת הנרות בעבור נס השמן. ע"כ.

"היכל" הכל בכלל

שאלה: "באו בניך לדביר ביתך" לב, המפר' פי' שזה קה"ק לג. וצ"ב מדוע בזה לא פינו וטיהרו, וגם מדוע נכנסו קודם לשם ואח"כ להיכל וכו' לד.

בדרך חכמה

השמן היו עושים יו"ט שמונה ימים על נס נצחון המלחמה, כשיעור הארוך ביותר שמצינו במועדי התורה [סוכות עם שמיני עצרת], כיון שלא נעשה מעולם נס גדול כזה לישראל, שאפילו פרעה לא גזר לאסור קיום המצוות, אלא שלא היו מתקנים מצות הדלקת הנר, רק חיוב להלל ולשבח לה' כנהוג בשאר ימים טובים, וכנוסף להם נס המנורה, הוסיפו חכמים לתקן כנגד זה מצות הדלקת נרות חנוכה בכל שמונת הימים. עכ"ד.

לב. **הנוסח** ב"על הניסים" הוא: ואחר כן באו בניך לדביר ביתך ופינו את היכלך וטיהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך.

לג. כן הוא בתרגום במלכים עה"פ ויבן על קיר הבית יציע סביב את קירות הבית סביב להיכל ולדביר (א' ו' ה'): בית כפוזי, והיינו בית קה"ק שהוא מקום הכפורת. וכן פי' המצודת ציון שם וז"ל: ולדביר, בית קודש הקדשים קרויה דביר ע"ש שהדבור יוצא משם. ע"כ. וכ"כ בפ"י לתהלים עה"פ בנשאי ידי אל דביר קדשך

והביאור בזה הוא כמש"כ הפמ"ג (סי' תר"ע משב"ז סק"ג) עפ"י ד האבודרהם, שברכת שעשה ניסים נתקן דוקא על נס פך השמן משום שהיה שלא עפ"י דרך הטבע, משא"כ נס ההצלה מהיוונים נעשה בדרך הטבע. וביותר נתבאר במטה משה (ריש הל' חנוכה), במהר"ל (חי' אגדות שבת כ"א ב' ובס' נר מצוה על חנוכה) ובס' דברי ירמיהו על הרמב"ם (פ"ג מחנוכה) שכתבו, דהטעם דקבעו הדלקת נר חנוכה על נס פך השמן ולא על ההצלה מהמלחמה, אע"פ שהיה נס גדול מאד, מ"מ נעשה עפ"י דרכי הטבע, משא"כ נס פך השמן שהיה מעל הטבע, ולכן ע"י נס פך השמן רואים שכל דרכי השי"ת אתנו הם ניסים וחסדים, וצריכים להודות ע"ז, ולכן גם על הצלת המלחמה צריך להודות. וכבר נודעו דברי הרמב"ן בסו"פ בא המפורסמים, שמן הניסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בניסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה. ובעיקר השאלה דלפ"ד רבינו מדוע מודים על נס הנצחון במלחה ח' ימים ולא יום אחד, ראיתי שהר"י מלוניל בשבת (כ"א ב' ד"ה ולא) כתב, שאף לולא נס פך

תשובה: לה היכל הכל בכלל^{לז}. (ו' טזת מש"ס)

בדרך חכמה

[ומה שמצינו בחי' הריטב"א ביומא (נ"ב א') שכתב וז"ל: אמה טרקסין לא הכריעו בו חכמים, פי' אמה טרקסין הוא הכותל המפסיק בין ההיכל ובין קודש הקדשים, שהיה רחבו אמה ונקרא כן מפני שהוא בספק זה, דטרק בלשון יון הוא חוץ, וסין הוא פנים, והכותל הזה נקרא דביר בלשון המקרא, ועליה מספקא ליה ליוסף איש הוצל אם אמר הכתוב שהדביר בתוך הבית מפנימה או אם אמר שהדביר בתוך הבית לתת מפנימה ממנו את ארון ברית ה'. ע"כ. דיתכן שכוונתו שגם כותל זה נקרא דביר, וכמש"כ המצודת ציון הג"ל בהמשך דבריו שם, וז"ל: ואף המחיצה המפסקת בינה להיכל קרויה דביר, כמו בית קודש הקדשים עצמה. ע"כ].

לד. דהיינו שקשה בסדר הדברים, שהרי כאשר נכניסים לביהמ"ק, קודם נכניסים לחצר ולעזרה שזה כבר נקרא מקדש, אח"כ נכניסים ל"היכל", ובסוף נכניסים ל"דביר" שזהו בית קודש הקדשים, ואילו כאן סדר הכניסה לביהמ"ק הוא להיפך, קודם באו ל"דביר ביתך" שזהו בית קה"ק, ואח"כ פינו את ה"היכל", ורק לבסוף טיהרו את ה"מקדש".

לה. דהיינו שרבינו נקט דאין הבדל בין דביר ביתך, היכלך ומקדשיך,

(כ"ח ב'): דביר הוא בית קדשי הקדשים. וכן הוא בפ' הרד"ק בתהלים שם, וז"ל: הבית שהיה שם הארון, כי שם הכבוד. וזהו שאומרים בהושענות "הושע נא דביר המוצנע" והיינו דזהו מקום הארון שהוא מוצנע. וז"ל מדרש רבה (וילנא) פר' וירא (פ"ז): דכוותה דביר, ר' חייא ורבי ינאי חד אמר ממקום שהדיברות יוצאות לעולם, וחד אמר ממקום שהדיבור יוצא לעולם. והיינו כדכתיב (במדבר ז' ט') וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפורת אשר על ארון העדות מבין שני הכרובים וידבר אליו. וכן הוא במדרש תהלים (שוחר טוב מזמור ל'): אמר ר' אחא מן הדא בנשאי ידי אל דביר קדשך, מקום שדיברות יוצאות לעולם, שנאמר כי מציון תצא תורה (מיכה ד' ב'). ר' חנינא אמר מקום שהדיבור יוצא לעולם, והבריות מתייראין, שנאמר נורא אלוקים ממקדשיך (תהלים ס"ח ל"ו).

מאידך מצינו בפ' המלבי"ם במלכים שמבואר לא כן, דביאר עה"פ ויביאו הכהנים את ארון ברית ה' אל מקומו אל דביר הבית אל קודש הקדשים אל תחת כנפי הכרובים (א' ח' ו'), וז"ל: ובג' מדרגות אלה העלו את הארון, תחלה אל דביר הבית, שהוא הפתח הנשקף להיכל, ומשם אל קודש הקדשים, ומשם אל תחת כנפי הכרובים. הרי מבואר שהדביר אינו קודש הקדשים אלא הפתח הנשקף להיכל.

בדרך חכמה

דהכל בכלל היכלך. אבל לענין פינו וטיהרו מצינו דרבינו נקט שיש הבדל ביניהם, וכמו שביאר בס' טעמא דקרא לחנוכה, וז"ל: ופינו את היכלך וטיהרו את מקדשך, פינו את היכלך מעבודה זרה, וטיהרו את מקדשך היינו שהטבילו את כל הכלי שרת שנטמאו שראויין להטבילם, עיין ע"ז נ"ב ב'. ע"כ.

ל'. ובאופן אחר יש לתרץ, דהנה בחידושי אגדות להמהר"ל במס' שבת (כ"א ב') כתב וז"ל: ודע עוד כי היונים היו מטמאים את ההיכל, שכך כח יון בפרט לטמאות ההיכל יותר מכל האומות, וסימן לדבר היכל עולה במספרו ס"ה ויון מספרו ס"ו, להורות כי יש לו כח גובר על ההיכל ומטמא את ההיכל, ולכך טמאו את כל השמנים שבהיכל, ודוקא שמנים כי השמן שממנו האור יש לו כח יותר במה שממנו האור, נוראיה לזה שבשמן מקדשין ומושחין הכל והוא עיקר הקדושה], ואף בזה שלטו יון וטמאו את כל השמנים, ולא נשאר רק פך אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, כי כה"ג יש לו עוד מעלה על היונים, והוא מה שנכנס כה"ג לפני ולפנים לקודש הקדשים, שהוא יותר מן ההיכל אשר שם ישלטו יונים, ובשביל מעלה זאת לא היו יכולים לשלוט יון באותו פך קטן שהוא בחותמו ובהסתר של כה"ג. והנה מספר כהן הוא כמספר היכל, ועוד נשאר י'

שלא שלטו בו יונים קודש קדשים, ונקרא זה יו"ד קטנה, כי העשירי הוא קודש יותר, ובזה שהכהן הוא שולט בהיכל לגמרי אף בקודש הקדשים לכך מספרו ע"ה, ולפיכך היה נשאר פך קטן מונח בחותמו של כה"ג שלא שלטו שם יונים. והרי במשכן היה קודש הקדשים עשר על עשר, ובמקדש שהיה קדושתו בשלימות ובמלואו, היה בנינו עשרים על עשרים כמו שהוא מלא יו"ד שהוא עשרים.

ויש לך עוד לדעת כי ההיכל כל אותיות שלו בנראה, בין בקריאה בין בכתיבה, חוץ מן היו"ד שהוא בנסתר הקריאה ויש כאן יו"ד נגלה ונסתר, נגלה בכתיבה ובאותה היו מושלים בני יון. ונסתר שלו הוא הקריאה [שיש כאן נח נסתר] והוא מורה על קודש קדשים שהוא נסתר בהיכל, ובזה לא מצאו אלא פך קטן שהיה מונח בחותמו של כה"ג, הפך הקטן הזה שהיה בהיכל והיה נסתר הוא מכח היו"ד הקטנה שהיא נח נסתר. ולכך מצאו פך קטן נגד היו"ד הקטנה הנסותרת, שהיא מונחת בחותמו של כה"ג כאשר אמרנו, כי כהן במספר ע"ה והוא שולט בנסתר ובנגלה של היכל, ולפיכך היה פך קטן מונח בהצנעו של כה"ג, ולא היה בו להדליק אלא יום אחד ונעשה נס והדליקו בו ח' ימים, אלו ח' ימים שנעשה נס באור, היו באים מן קודש הקדשים ששם לא שלטו היונים, והוא הצנע של כה"ג, שהרי

בדרך חכמה

היה למעלה מהם, ורק בהיכל פשטה ידם כיון שהיכל הוא פחות מיון במספרו, ולכן בקה"ק לא הוצרכו לא פינוי של ע"ז ולא טהרה של הכלים דקה"ק נשאר בקדושתו ובטהרתו השלימה ללא נגע וללא פגע.

וממילא לפ"ז מדוייק להפליא סדר המקומות של ביהמ"ק באמירת על הניסים, דפשוט הוא דבשביל לנצח את יון ולשלוט מחדש בביהמ"ק היו צריכים לשוב ולבוא למקום ששם לא היתה שליטה של היונים, ומשם לחזור ולשלוט על כל ביהמ"ק מחדש, שהרי היכן שהיונים שלטו קשה יותר לשוב ולשלוט, ולכן ראשית דבר "באו לדביר ביתך" שזהו קודש הקדשים ושם לא היתה ליונים שום שליטה, וע"י כח השליטה שהיה להם בקה"ק מתוך הקדושה והטהרה השלימה שהיתה שם יכלו להמשיך לפנות ולטהר את יתר המקומות בביהמ"ק מגילולי ע"ז והטומאה הגדולה שהיתה שם, וזהו שרק לאחר שבאו לדביר ביתך "פינו את היכלך" שהוא הקודש הסמוך לקה"ק, ואח"כ גם "טיהרו את מקדשך" שהוא האולם שהיה סמוך לקודש.

אין אדם בא שם רק כה"ג בלבד, כי לא שלטו היונים רק בנגלה של היכל בלבד, אבל בנסתר של היכל שהוא קודש קדשים לא שלטו כלל היונים, שהיה מוצנע בחותם של כה"ג כמו שאמרנו ענין החותם הזה. עכ"ל הזהב של רבינו המהר"ל זיע"א.

העולה מדבריו הנפלאים של המהר"ל הוא, שהיונים היתה להם שליטה רק על ההיכל שבביהמ"ק, אבל על קודש הקדשים לא היתה להם שום שליטה, וכמו"כ לא היתה להם שליטה על הכהן הגדול שהוא בבחינת קודש הקדשים, ולכן הנס היה מוכרח להיעשות דוקא ע"י פך שמן החתום בחותמו של הכהן הגדול, שע"ז לא היתה ליונים שליטה. וזהו ההדגשה באמירת על הניסים: בימי מתתיהו בן יוחנן "כהן גדול", דכל הנס הוכרח להיות מכח הכה"ג ורק ע"ז יכלו לנצח את היונים.

מעתה מיושב באופן נפלא והנוסח באמירת על הניסים מדוייק עד מאד, שאלנו מדוע לא פינו ולא טיהרו את "דביר ביתך" שהוא קודש קדשים, ולדברי המהר"ל לק"מ, כיון שעל קודש הקדשים לא היתה ליונים שליטה כלל כיון שקה"ק

לכאורה גם "חצר" הכל בכלל

שאלה: ע"מ ששאלתי למה לא פינו וטיהרו גם את הדביר שהוא קה"ק, כ' אלי מרן ד"היכל הכל בכלל", וכן מצאתי במצודת דוד ביחזקאל מ"ב ח' ל', אך נפלאתי מדוע לא כ' אלי מה שמצאתי ב"טעמא דקרא" דחצר הכל בכלל, וכן האם הדברים סותרים, ואם הכל אמת מדוע שנו ושילשו.

תשובה: לא מצאתי מה שצינת מטעמא דקרא. (ט"ו ענת משק"ה)

שאלה: מרן כ' לי שלא מצא מה שצינתי ל"טעמא דקרא" דחצר הכל בכלל, והנה זה מופיע בעניני חנוכה באד"ה והדליקו בזה"ל, דמצינו חצר דהכוונה על ההיכל ועל ק"ק ל", וזה גם מת' לי ע"מ שהק' מדוע לא פינו את דביר קדשך שהוא ק"ק, דהוא נכלל במש"כ חצרות קדשך, ושאלתי מדוע כ' לי מרן שהיכל הכל בכלל, והאם יש כאן סתירה.

בדרך חכמה

לז. וז"ל: כי מלת היכל כולל ההיכל והאולם ובית קה"ק והצלע מאחוריו וכותל הצלע. ע"כ.

דהכוונה על ההיכל ועל ק"ק עי' יחזקאל מ"ד ברש"י פסוק י"ז ופסוק י"ט ובמצודות שם, מיהו התוס' בזבחים ל"ב ב' ד"ה שחידשו כ' דחצר היינו עזרת נשים ע"ש. ע"כ.

לח. וז"ל רבינו שם: והדליקו נרות

ויש להעיר בדברי רבינו שכתב שהדליקו המנורה בחוץ והכניסוה דלוקה, דלכאורה זה תליא בפלוגתא בשבת (כ"ב ב') אי הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה, ומפורש שם דאם הדלקה עושה מצוה פשוט הוא דלענין נר חנוכה שאם הדליקה בפנים והוציאוה לא עשה כלום. ומה גם דהשפת אמת שם (כ"ג א') כתב דלענין המנורה בביהמ"ק לכו"ע הדלקה עושה מצוה. ויל"ע בזה.

בחצרות קדשך. נשאלתי הרי המנורה היתה בהיכל וחצר היינו העזרה כמ"ש בזבחים נ"ו ע"ש. ואפשר מפני שהיו טמאים לא רצו לשהות הטומאה במקדש (עי' סוף עירובין) דקי"ל טומאה דחוי' בצבור וכמה דאפשר למעט ממעטין לכן הוציאו המנורה לחוץ ושם הדליקוה (דכשר כה"ג כמ"ש רמב"ם פ"ט מבי"מ ה"ז) ואח"כ הכניסוה דלוקה וזהו והדליקו בחצרות. אמנם עיקר הקושיא ל"ק דמצינו חצר

תשובה: לא הבנתי דבריו, כשתהי' אי"ה בב"ב תכנס ל^ט. (כ"א טזת תשס"ה)

"היכל" הכל בכלל מקורו הוא ברמב"ם

שאלה: כתב לי מרן "היכל הכל בכלל", והנה בס' טעמא דקרא כ' מרן שחצירות ג"כ כולל את ההיכל וקה"ק, ותמוה הוא א"כ מהו ריבוי ושינוי הלשונות של דביר, היכל, חצירות, בזמן שהכל מכוון לאותן המקומות, גם יל"ע מהו המקור שהיכל הכל בכלל.

תשובה: עי' רמב"ם פ"א מבית הבחירה ה"ה¹. (כ"ג כסלו תשס"ו)

בדרך חכמה

ל^ט. ולא זכיתי להבין מה לא הבין רבינו, ולצערי שוב לא דיברתי עמו בענין זה. אך לקושטא דמילתא נראה דאמנם רבינו בטעמא דקרא מבאר דהדליקו נרות בחצרות קדשן הכוונה שהדליקו המנורה בהיכל שהוא גם נקרא חצר, אבל זה מתרץ גם את מה ששאלתי אותו על חילוק הלשונות, דחצר כולל את ההיכל ואת קה"ק, וע"ד מש"כ לי רבינו בתשובה הנ"ל "היכל הכל בכלל", וזהו שכתבתי לרבנו אח"כ שנפלאתי מדוע כתב לי רבינו שהיכל הכל בכלל, ולא כתב לי כמש"כ בטעמא דקרא דחצר הכל בכלל, ויל"ע בזה.

(ח"י סי' ל"א), לתרץ את קושיית הזרע יעקב עמ"ס שבת (הובא בדרשות חת"ס דרוש ט"ו), שהקשה על הלשון שתיקנו לומר בחנוכה והדליקו נרות בחצרות קדשין, הא הדלקת המנורה היתה בפנים, ומ"ט שביק לשון היכל ודביר שהזכיר תחילה וכו'. וז"ל: ברם לעצם קושיית הזרע יעקב יש לתרץ בפשיטות ולומר, דהמכוון של בחצרות קדשין הוא על כללות בית המקדש לרבות גם פנימיותו, וכך מצינו כתוב הדר, נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו בחצרות בית ה' בתוככי ירושלים הללויה. (תהלים קט"ז), ונדרי קרבנות, הא ג"כ הקרבנות בפנים ולא בחצר, ובכ"ז מכנס שמקריב אותם בחצרות בית ה', וכך מתרגם היונתן שם: בדרתא די בבית מקדש אלה'נא במצעכי ירושלם הללויה, הרי בהדיא שהמכוון של בחצרות בית ה' הוא על כל דרתא די בבית המקדש, וא"כ ה"נ כמו"כ וליכא לקושיא מעיקרא. ע"כ. (ועי' עוד שם חיי"ז סי' ס').

והנה שאלתי את הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל (בליל שבת חנוכה תשס"ה) מה הפי' "דביר ביתך", והשיב לי שהכוונה לחצר המקדש. שוב שאלתי שזה כתוב אח"כ "בחצרות קדשך", והשיב שהכל ענין אחד הוא, ע"כ. שו"ר שכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר

מדוע רק בחנוכה מודים ומשבחים על שאר ניסים וגלויות

שאלה: מאמדוע דוקא בחנוכה אומרים פיוט מעוז צור הכולל בתוכו הודאה על הישועה מכל הגלויות, מה שלא מצינו בפורים ובשאר ימים טובים שמודים על עוד גלויות^{מב}.

בדרך חכמה

בדרך חכמה (ס"ק ל'): שהנכנס שם בטומאה חייב כדלקמן פ"ג מבי"מ ה"ב כדכתיב ואל המקדש לא תבא. וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ למס' מדות (פ"ב מ"ו) ע"ש. נמצא שה"עזרה" אינה נכללת ב"היכל" אלא רק ב"מקדש", וא"ש דלכן מזכירים גם "מקדשך" בשביל להזכיר גם את העזרה.

אך א"כ יקשה שיזכירו רק "פינו וטיהרו את מקדשך" ולא את היכלך, כיון דיוצא מדברי הרמב"ם ש"מקדש" כולל את כל מה שהיכל כולל ובנוסף גם את כל העזרה, [ולענין הר הבית דנו האחרונים, עי' ברדב"ז לקמן ה"ט והי"ב]. וביותר דהו"ל לרבינו לכתוב "מקדש הכל בכלל" ולא "היכל הכל בכלל", ויל"ע בזה.

שאלה זו שאל אאמור"ר זצ"ל, ושלחתי את השאלה לרבינו.

שוב מצאתי בס' ראש גולת אריאל (ח"א עמ' ק"ח בהערה): הגאון

מ. וז"ל: ואלו הן הדברים שהן עיקר בבנין הבית. עושין בו קדש וקדש הקדשים ויהיה לפני הקדש מקום אחד והוא הנקרא אולם. ושלשתן נקראין היכל, ע"כ. [וכתב ע"ז רבינו בדרך חכמה (ס"ק כ"ח): משמע שפסק דקדושת היכל ואולם חדא היא. ובצה"ל הראה מקורו מס' הר המורי' ואו"ש פ"ב מפסוה"מ הי"ד, ודלא כמש"כ הח"ח בזבח תודה זבחים נ"ה ב' ד"ה וחד, דדעת הרמב"ם דלאו חדא קדושה היא].

אלא שרבינו בזה רק ציין את מקור הדבר ד"היכל הכל בכלל", אבל לא ביאר מהו ריבוי הלשונות של דביר היכל ומקדש. ובאמת צ"ב, דאם "היכל" כולל הכל, מדוע מזכירים גם את "מקדשך", והלא היה סגי לומר "ופינו וטיהרו את היכלך" והכל נכלל בזה. והיה נראה לומר, דהנה הרמב"ם שם בהמשך הלכה זו כתב וז"ל: ועושין מחיצה אחרת סביב להיכל רחוקה ממנו כעין קלעי החצר שהיו במדבר, וכל המוקף במחיצה זו שהוא כעין חצר אהל מועד הוא הנקרא עזרה והכל נקרא מקדש, ע"כ. [וכתב רבינו

תשובה: בפורים כלול הכל במגילה. (ט' טנת מטע"א)

בדרך חכמה

מצא הפייטן לנכון דוקא לאחר גלות זו לספר ולהודות את מה שכבר עבר עלינו מן הגלויות, ולבטא אז את הציפיה לישועה העתידה אשר אנו מצפים לה מידי יום ביומו, וזהו שאנו אומרים את הפיוט הזה בחנוכה דוקא.

עוד יש לתרץ, דבס' עמק ברכה להגר"א פומרנצ'יק זצ"ל (עמ' קכ"ד) כתב על ברכת שעשה ניסים וז"ל: ומה שמברכים אותה בשעת הדלקה או בשעת ראיית הנר, הוא כדתנן בר"פ הרואה, דהרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל מברך שעשה ניסים לאבותינו, כמו"כ כשרואה הנר חנוכה, דהוי זכרון על הזמן ההוא, הוי כרואה מקום הנס, ולפיכך מברך על הנס. ע"כ. שו"ר שכן ביאר בהרחבה חו"ז מרן הגאון רבי צבי מרקוביץ זצ"ל בספרו "ארשת צבי" (סי' י"ד) וז"ל: הנה במצות נר חנוכה מברכים חוץ מברכת המצוות והזמן גם ברכת שעשה ניסים לאבותינו וכן בפורים לפני קריאת המגילה מברכים כן, כמו"כ מצינו חידוש בנר חנוכה שגם הרואה מברך וכו', ויש לפרש מקור לברכה זו, בהא דמב' בברכות ר"פ הרואה: הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל אומר ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום

הקדוש המפורסם רבי פנחס אליהו (המכונה בפ"י כל רבי פינטשע) רוטנברג זצ"ל אבד"ק פילץ, בן אחיו הקרוב והחביב של מרן החידושי הרי"ם, היה מחשובי חסידי קאצק וגור ואלכסנדר, ואצל השפת אמת היה נחשב כגדול העדה. פעם אחת כשהיטב לשולחן הטהור בפורים, אמר רבי פינטשע לפני השפ"א שאינו מבין מדוע לא יזמרו בפורים את הפזמון "מעוז צור" כמו בחנוכה, הרי אין בו כי אם בית אחד ששייך לחנוכה "יוונים נקבצו עלי", ויש בו ג"כ בית אחד ששייך לפורים "כרות קמת ברוש", ומראשי התיבות של הבתים עולה השם "מרדכי". מיד אמר השפ"א: "ר' פינטשע אומר לשיר "מעוז צור" א"כ ישירו". ומאז בכל פעם שבא ר' פינטשע לגור היו מזמרים בעת ה"שולחן" "מעוז צור". ע"כ.

ובעיקר הקושיא נראה שאפשר לתרץ באופן זה, דהנה מדויק בפיוט "מעוז צור" שהבתים של "רעות" "דביר" ו"יוונים" בלשון עבר נאמרו, ואילו הבית של "חשוף" בלשון עתיד נאמר, והביאור הוא פשוט, שהפייטן עמד אז לאחר גלות יוון ושאר הגלויות שכבר עברו, והשלב הבא אמור להיות בגאולה העתידה, ולכן

בדרך חכמה

המגילה שמתוך קריאתה ניכר הנס ולכן יש לברך ברכת הנס וכו'. וענין זה וכו' מבו' להדיא בשאילתות (פר' וישלח) וז"ל: דמחייבין בית ישראל להודות ולשבח קמי שמיא בעידנא דאיתרחיש להו ניסא וכו' וכד מטי דוכתא דמיתרחיש להון ניסא כגון מעברות הים והירדן וכו', וכד מטי יומא דאיתרחיש להו ניסא לישראל כגון חנוכה ופורים מחייב לברוכי ברוך אשר עשה ניסים לאבותינו בזמן הזה, בחנוכה על שרגא ופורים על מקרא מגילה שנאמר ויאמר יתרו ברוך וכו'. וכלל בשאילתות ברכת שעשה ניסים בחנוכה ופורים בהלכתא של הרואה מקום שנעשו בו ניסים, ויליף להו מקרא ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל וכו', ומהאי קרא ילפי' בסוגיא דברכות הנ"ל ברכת מקום שנעשו בו ניסים, והוא להדיא כנ"ל. עכת"ד. [וכ"כ גם מורי ורבי הגאון הגדול רבי יצחק אייזיק הלוי פרג זצ"ל בספרו ציץ השדה בסוף חלק יומי דחנוכה קמא, עי"ש].

ומעתה, כיון שנתבאר שראיית נר חנוכה הוא בגדר ראיית מקום שנעשה בו נס, וזהו יסוד הדין של "הרואה נר חנוכה", נראה שנאמר בזה דין נוסף המבו' בשו"ע (או"ח סי' רי"ח ס"ה) וז"ל: מי שנעשו לו ניסים הרבה בהגיעו לאחד מכל המקומות שנעשה לו נס צריך להזכיר כל

הזה. וכמבו' באו"ח סי' רי"ח, אולם רק כשרואה מקום נס אבל כשמגיע לזמן הנס וכו', והחידוש בחנוכה ופורים הוא שמברכים ברכה זו כשמגיע לזמן הנס. וגדר הדבר מסתבר לפרש, דהנה בתוס' שם (ברכות נ"ד: ד"ה אבני) הסיקו דברכה זו מברכים רק כשהנס ידוע וניכר ע"פ המקום, אבל אם אין הנס ניכר לפי המקום אין מברכין עליו רק אלו שנעשה להם הנס, ולכן לא מברכין כשמגיעים סמוך לירושלים למקום בו נפל מחנה סנחריב. ועי' במ"א שם, וז"ל המ"ב: שניכר הנס מתוך המקום, פי' שבראותינו מעברות הים נזכרים אנחנו שמים אלו נחצו לגזרים וכן בירדן היה הנס במים גופא וכו' (והיינו כאשר רואים שאין לעבור במקום הזה כיבשה, זה ממחיש לפנינו את הנס). אבל בבואינו סמוך לירושלים אין מברכין שעשה ניסים, שאין הנס ניכר מתוך המקום, שהרי לא בגוף האדמה נעשה הנס. ע"כ. ולפיכך אין מברכין בהגיע זמן הנס כי אין הנס ניכר מתוך הזמן, אולם בחנוכה שהנרות ניתקנו על הנס והם פירסומי ניסא, וממילא ניכר בהם דבר הנס, ולכך מברכין עליהן ברכת שעשה ניסים לאבותינו. ולכן גם הרואה נר חנוכה מברך שעשה ניסים, דברכה זו לא תלויה בקיום מצות הדלקה גרידא אלא גם בראיית הנרות וכנ"ל. וה"נ בפורים בקריאת

שאלה: ולא זכיתי להבין את דבריו איפה כלול הכל במגילה, ואבקש אם יכול מרן לפרש שיחתו.

תשובה: הגמ' קריאתו זו הלילא (ערכין י' ז'). (י"ט תמוז תשע"א)

בדרך חכמה

שאר המקומות ויכלול כולם בברכה אחת. ע"כ. ולכן קבעו להזכיר במקום הנס של נר חנוכה גם את שאר הניסים והגאולות שהיו, וזהו שאומרים את הפיוט של "מעוז צור" בחנוכה דוקא. אבל בפורים, אע"פ שהוא ג"כ יומא דאיתרחיש להו ניסא, בכ"ז כיון שאין בזה דין "רואה" הרי אין לזה גדר של מקום הנס כמו בחנוכה.

וצריך להוסיף בזה: א. אע"פ שהמ"ב שם (ס"ק י"ח) כתב שכל הדין של הזכרת שאר הניסים הוא דוקא בניסים של יחיד ולא בניסי רבים, וכאן בחנוכה זה הרי נס דרבים, צ"ל דשם מיירי לענין לכלול את שאר הניסים בברכת על הניסים, אבל כאן לא קבעו לכלול את הניסים בברכת שעשה ניסים, אלא רק להזכיר במקום הנס, וזה שייך גם בנס דרבים. ב. המ"ב שם (ס"ק י"ט)

כתב שצריך להזכיר מתחילה מקום שעומד בו ואח"כ יזכיר שארי מקומות. ולכאור' א"כ היה מן הראוי שהחלק של "יוונים נקבצו עלי" יהא ראשון בפיוט מעוז צור, אך פשוט הוא דבעצם הברכה של על הניסים ובאמירת הנרות הללו כבר נזכר הנס של חנוכה, וזה קודם לפיוט של מעוז צור. ג. לפי הנ"ל לכאור' היה מן הראוי לומר את הפיוט "מעוז צור" בסמוך לנרות, שזהו מקום הנס, ולא מצינו שהקפידו ע"ז נכגון מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהיה מדליק בפתח ביתו מבחוץ ואח"כ עולה לביתו ושר את הפיוט "מעוז צור"]. אך נראה דכיון שמצות הדלקת נר חנוכה הוא "מצות איש וביתו" והוי מצוה על הבית, אז שפיר מיקרי כל הבית מקום הנס, ואפשר להזכיר שם את שאר הניסים.

שאלה: ועדיין לא זכיתי להבין דהלא גם בחנוכה אומרים הלל השלם בכל יום, וא"כ לכאורה הכל צריך להיות כלול בהלל, ומדוע בכל זאת אומרים את הפיוט של מעוז צור שהוא כהודאה מפורטת על כל גלות וגלות בפני עצמה, מה שלא מצאנו בפורים ושאר יו"ט.

תשובה: הגמ' אומרת שבמגילה כלול ולא שבהלל כלול מגילה^{מג}. (כ"ח ט"ז תשע"א)

בדרך חכמה

מג. ונראה לבאר את גדר הדברים ואולי זו כוונת דברי רבינו, דבחנוכה יש מצוה להודות ולהלל, מצות ההודאה היא על הנס שנעשה בחנוכה, אבל מצות ההלל היא להלל ולשבח את הקב"ה על כל הניסים שעשה לנו, ולכן גומרים את ההלל שכתוב בו גם הנס דיציאת מצרים ומעמד הר סיני, עד מלחמת גוג ומגוג, ולכן גם מהללים ומשבחים אותו בפיוט של "מעוז צור" גם על הישועה משאר גלויות. אבל בפורים, אמנם ג"כ תיקנו להודות ולהלל, אבל התקנה היתה לכלול את כל ההלל והשבח בתוך קריאת המגילה, ולכן משאחז"ל "קריאתה זו הלילא" היינו שבזה נכלל כל ההלל על כל הניסים שאירעו לנו, ושוב אין מקום להלל ע"י אמירת הפיוט "מעוז צור".

ולפי"ז יש מקום לדון, לפי שיטת המאירי במגילה דאם אין לו מגילה לקרות בה צ"ל הלל, [ועפי"ז כ' בס' עמק ברכה (קריאת המגילה אות ג')] שלכן בקריאת המגילה של יום נשים חייבות בקריאה ולא סגי בשמיעה, משום שזה במקום הלל, והן חייבות בדין הלל על הנס. וכן יש לדון בקטן שהגדיל בשבת של פורים המשולש שנתחייב במגילה רק בשבת ואינו יכול לקרות, דאולי יהא חייב לקרות את ההלל, אך בזה י"ל דבפורים המשולש נקבע שקריאת המגילה היא רק ביום ו' בלבד ואז היה פטור, ואכמ"ל], דמן הראוי שמלבד ההלל יאמר גם את הפיוט "מעוז צור" בפורים, דאין לו את המגילה הכוללת בה את הכל.

